Pohjois-Pohjanmaan rakennettu kulttuuriympäristö 2015

Vaala

MAAKUNNALLISESTI JA VALTAKUNNALLISESTI (RKY 2009) ARVOKKAAT ALUEET SEKÄ NIIDEN SISÄLTÄMÄT KOHTEET

KUKKOLA

Keisarin tie - Vaala (RKY 2009)	**valtakunnallisesti arvokas**
Rokua	maakunnallisesti arvokas

NISKA

Lamminahon talonpoikaistila (RKY 2009)	**valtakunnallisesti arvokas**
Oulujoen ja Sotkamon reitin voimalaitokset - Jylhämä (RKY 2009)	**valtakunnallisesti arvokas**
Oulujoen ja Sotkamon reitin voimalaitokset - Nuojua (RKY 2009)	**valtakunnallisesti arvokas**
Nokkalan asuntoalue	valtakunnallisesti arvokas
Nuojuan voimalaitos	valtakunnallisesti arvokas
Vaalan rautatieasema (RKY 2009)	**valtakunnallisesti arvokas**
Asemarakennus	valtakunnallisesti arvokas
Asuinkasarmi (004) ja talousrakennus	valtakunnallisesti arvokas
Asuinkasarmi (018)	valtakunnallisesti arvokas
Asuinkasarmi (020) ja talousrakennus	valtakunnallisesti arvokas
Kaksoisvahtitupa (007)	valtakunnallisesti arvokas
Kaksoisvahtitupa (009)	valtakunnallisesti arvokas
Kaksoisvahtitupa (022)	valtakunnallisesti arvokas
Tavaramakasiini	valtakunnallisesti arvokas
Vaalankurkun rautatiesilta	maakunnallisesti arvokas
Veturitalli ja vesitorni	valtakunnallisesti arvokas

PELSO

Pelson vankilan 1930- ja 40-luvun rakennukset	**maakunnallisesti arvokas**

SÄRÄISNIEMI

Säräisniemen kylä	**maakunnallisesti arvokas**
Alilan kunnalliskoti	maakunnallisesti arvokas
Haataja	paikallisesti arvokas
Hakola	paikallisesti arvokas
Hannula	paikallisesti arvokas

Juhola	paikallisesti arvokas
Jukola	paikallisesti arvokas
Kauppakartano	paikallisesti arvokas
Keskipelto	paikallisesti arvokas
Keskitalo	paikallisesti arvokas
Korpiranta	paikallisesti arvokas
Kotiseutumuseo (Säräisniemen ensimmäinen kansakoulu ja pihapiiri)	maakunnallisesti arvokas
Kunnas	maakunnallisesti arvokas
Lukkarila	paikallisesti arvokas
Metsärinne	paikallisesti arvokas
Männikkö	paikallisesti arvokas
Paavola	maakunnallisesti arvokas
Painuanlinna	paikallisesti arvokas
Pappilanranta	paikallisesti arvokas
Rantala	paikallisesti arvokas
Suomela	paikallisesti arvokas
Suopelto	paikallisesti arvokas
Suutari	paikallisesti arvokas
Säräisniemen 1950-luvun kansakoulu	paikallisesti arvokas
Säräisniemen hautausmaa	maakunnallisesti arvokas
Säräisniemen kirkko, tapuli ja kirkkotarha	maakunnallisesti arvokas
Tapiola	paikallisesti arvokas
Toivola (entinen kunnantoimisto)	maakunnallisesti arvokas
Toukola	paikallisesti arvokas
Valamo	paikallisesti arvokas
Valtala	paikallisesti arvokas
Varis (entinen terveystalo)	paikallisesti arvokas
Ylikyläntie 6	paikallisesti arvokas

VENEHEITTO

Painuan uittokanava (RKY 2009)	**valtakunnallisesti arvokas**
Keskitalo	paikallisesti arvokas
Konkka (Ala-Pohja)	paikallisesti arvokas
Naapuri	paikallisesti arvokas
Talassaari	ei arvoja

MAAKUNNALLISESTI ARVOKKAAT KOHTEET, JOTKA EIVÄT SISÄLLY ALUEISIIN

Kohteet on merkitty luetteloon maarekisterikylittäin

JAALANKA

Honkaranta
Itärannan entinen kansakoulu
Jaalangan terveystalo
Kankarin entinen kansakoulu
Lahti
Nahkasalmi ja Tuomaala
Ojala
Pinolan vilja-aitta
Väätäjän tuulimylly

KUKKOLA

Haataja (Mankinen)

MANAMANSALO

Heikka
Hovila ja Yrjölä
Kangas ja Ala-Kangas
Salmelan entinen Kainuun Osuusliikkeen kauppa
Vanha hautausmaa ja muistomerkkikirkko

NISKA

1950-luvun Vaalan koulu ja asuntola
Ahmala
Askonen
Iso-Askola
Järvikylän entinen kansakoulu
Ketola
Kukko-oja
Kurikkavaaran kappeli ja Vaalan hautausmaa
Nuojuan rautatieasema
Oulujoki Oy:n sahanjohtajan asunto
Polvi
Uiton kämppä

OTERMA

Hyrynpuron kämppä
Kekkola
Koukkarin vaateaitta ja Välitalon aitat
Oterman nuorisoseurantalo
Salmela ja Salmenkorva

SÄRÄISNIEMI

Alassalmi
Linnala
Ojala

VENEHEITTO

Suutarinkylän entinen kansakoulu
Veneheiton rukoushuone
Välitalo

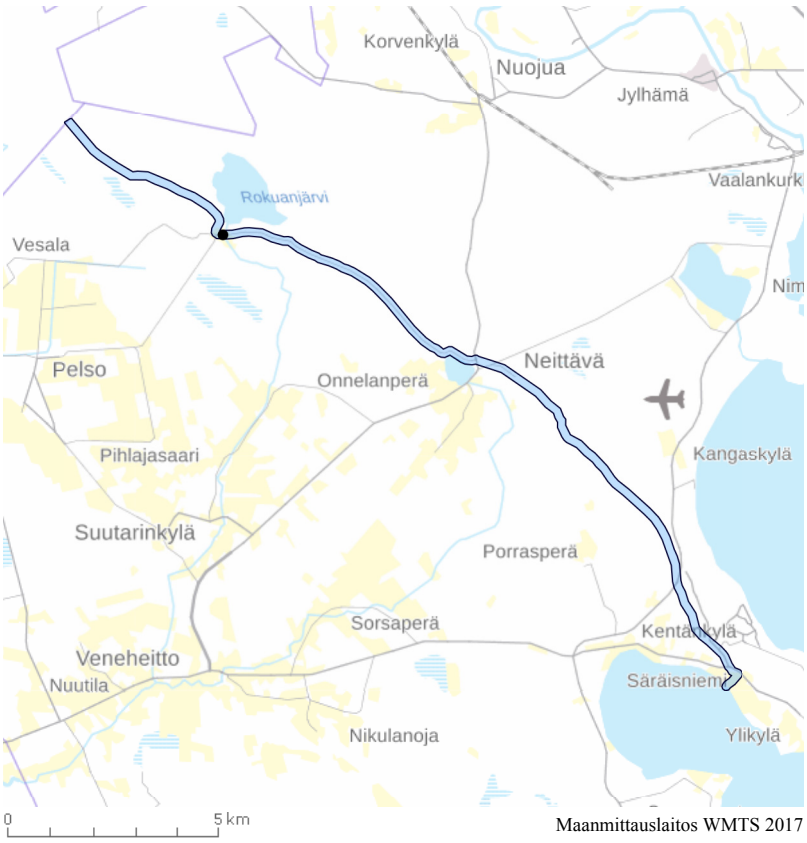

alueen nimi: **Keisarin tie - Vaala (RKY 2009)**

pääas. kunta: Vaala

pääas. kylä/k.osa: Kukkola

tyyppi: liikenneympäristö

arvottaminen: valtakunnallisesti arvokas

alueen sisältämät kohteet:

Rokua

kuvaus:

Keisarin tie, joka on rakennettu 1600-luvulla yhdistämään Kajaanin ja Oulun linnoja, kuvastaa tieyhteyksien varhaista kehityshistoriaa harvaan asutussa pohjoisimmassa Suomessa.

Tie on kulkenut Oulusta Säräisniemelle Oulujärven länsirannalle, josta matka kohti Kajaania on jatkunut Oulujärven yli joko vesitse tai jäitse.

Vaalassa Keisarin tie kulkee Säräisniemen kylästä mäntymetsää kasvavan Rokuan harjuvyöhykkeen etelälaitaa suurta suoaluetta kiertäen Neittävälle Kukkolaan, Rokuanjärven eteläpuolitse nykyisen Rokuan kansallispuiston rajalla edelleen Muhokselle ylittäen kuntarajan Isokiven historiallisen rajakiven kohdalla. Rokuan talon Rokuanjärven etelärannalla tiedetään toimineen postitalona ja kestikievarina 1600-luvulta 1860-luvulle. Pihapiirissä on säilynyt mm. asuinrakennus 1800-luvun alusta.

historia:

Oulun ja Kajaanin linnoja yhdistävää tieyhteyttä ryhdyttiin rakentamaan 1600-luvun alussa. Tien rakentaminen liittyi itärajan ja valtakunnan puolustamiseen. Se rakennettiin vesi- ja maareittejä yhdistellen reitille, jolla Vienan ja Karjalan kauppa oli kulkenut jo vuosisatoja.

Vasta valmistunutta tietä liikkui Kustaa II Adolf seurueineen talvella 1622 matkalla Liivinmaan sodasta Viipurin

kautta valtiopäiville Tukholmaan. Historiansa ensimmäiset vuosikymmenet tie soveltui vain ratsukäyttöön ja lienee saatu ajokelpoiseksi 1700-luvun puolivälissä. Keisarintie oli 1600-luvulta 1800-luvun lopulle tärkeä postitie Tukholman ja Viron välillä ja ainoa maantie Oulusta Kajaaniin.

Venäjän tsaari Aleksanteri I, jonka mukaan tietä ryhdyttiin nimittämään, ei käyttänyt tietä Kainuun matkallaan 1819.

Kesätie ulottui Oulusta Säräisniemelle Oulujärven länsirannalle. Tien ylläpito kuului Oulun, Paltamon ja Sotkamon talonpojille. Venäläiset paransivat ratsutietä hattujen sodan miehitysaikana (1741-1743) ja 1700-luvun puolivälissä rakennettiin kesätie Säräisniemeltä Kajaaniin asti.

lähteet:

Arvo Korhonen (toim.), Utajärven vaiheita. 1962.

Matti Huurre ja Jouko Vahtola, Oulujokilaakson historia - Kivikaudelta vuoteen 1865. Hailuodon, Kempeleen, Limingan, Lumijoen, Muhoksen, Oulunsalon, Temmeksen, Tyrnävän, Utajärven ja Vaalan kunnat ja seurakunnat, Oulun kaupunki ja seurakunnat ja Oulujoki-Seura r.y. 1991.

Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet. Osa 1. Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliitto 1993.

Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-aluetyöryhmän mietintö osa 2. Helsinki 1993.

Tapio Salminen et al., Pohjanmaan kautta. Tiet ja liikenne Pohjanmaalla keskiajalta 1990-luvulle. Tiemuseon julkaisuja 15. Tielaitos 1997.

Tapani Mauranen (toim.), Maata, jäätä, kulkijoita. Tiet, liikenne ja yhteiskunta ennen vuotta 1860. Tielaitos. Helsinki 1999.

Simo Mäkelä (toim.), Vaala, Oulujärven pitäjä. Vaalan kunta 2000.

Pirjo Siipola, Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus 2002.

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1391 (12.5.2016)

kohteen nimi: **Rokua**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-402-4-82
kylä/k.osa: Kukkola
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: päärakennus 1886, navetta 1898, vilja-aitta 1800-luvun alku, sauna 1950-luku
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Keisarintien varrella sijaitseva talonpoikainen pihapiiri, jossa on asuinrakennus vuodelta 1886, osa 1833 valmistunutta tallia, navetta vuodelta 1898, vilja-aitta 1800-luvun alusta, myllyrakennukseksi siirretty kehä 1800-luvulta ja 1950-luvun sauna. Rokuan tilan aittoja on siirretty Rokuanjärven muihin pihapiireihin. Vanhan pihapiirin vieressä Rokuanojan toisella puolella on 1960-luvun pihapiiri.

Talon ohi kulkeva entinen Oulu-Kajaani valtatie, Keisarintie, on vielä tänäänkin käytössä Neittävän kylältä Rokuan talolle saakka.

historia:

Rokua on vanha perintötila ja maakirjatalo. Ensimmäiset uudisasukkaat elivät talossa 1600-luvulla. Varhaisemmasta asutuksesta antavat viitteitä talon pelloilta tehdyt kivikautiset esinelöydöt. Rokuan talon tiedetään toimineen postitalona ja kestikievarina 1600-luvun lopusta 1860-luvulle asti. Vuonna 1814 tilalle tuli asumaan Suorsan suku, joka rakensi paljon uutta. Tilalla onkin ollut mittava määrä rakennuksia, vielä 1940-luvulla yhteensä 40.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

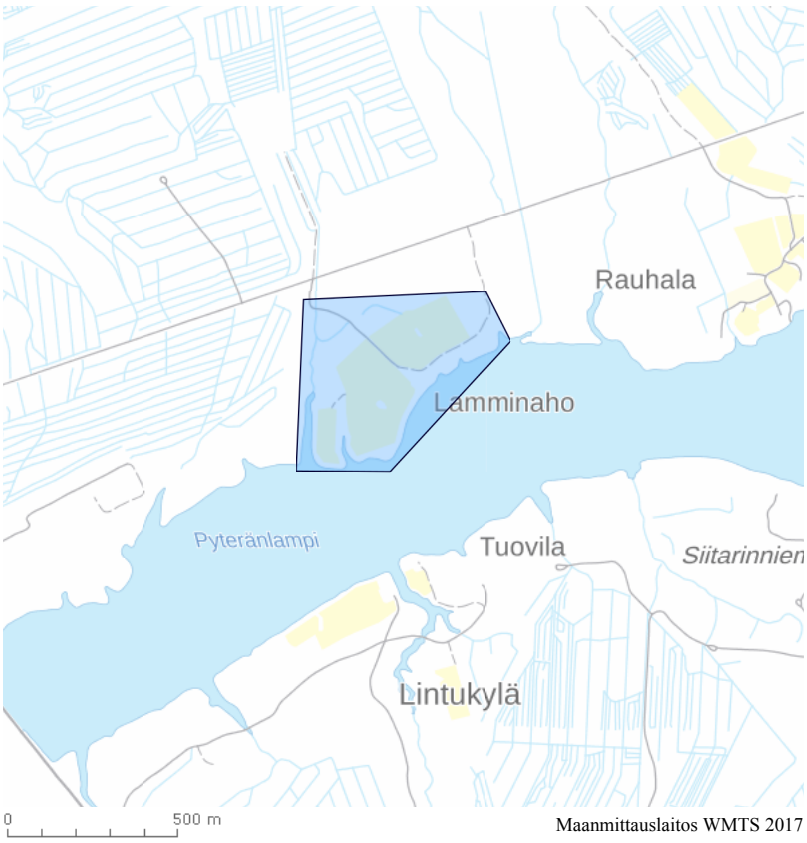

alueen nimi:	**Lamminahon talonpoikaistila (RKY 2009)**
pääas. kunta:	Vaala
pääas. kylä/k.osa:	Niska
tyyppi:	ei määritelty
arvottaminen:	valtakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Lamminahon talonpoikaistilan rakennusryhmä on poikkeuksellisen hyvin säilynyt esimerkki Oulujokivarren vanhasta rakennuskannasta. Museokäyttöön kunnostettu pihapiiri esittelee 1800-luvun alkupuolen talonpoikaisarkkitehtuuria sekä koskenlaskuun ja tervankuljetukseen liittyviä perinteitä Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan merkittävimmän tervareitin varressa.

Lamminahon tila sijaitsee Niskakosken törmällä, Niskan kylässä, mistä Oulujoki lähtee työntymään kohti länttä ja merta. Terva- ja kauppareitti Kainuusta Pohjanlahdelle on kulkenut Oulujokea pitkin Lamminahon editse.

Lamminahon 1800-luvun alkuvuosikymmenellä rakennettu asuinrakennus on perinteistä pohjoispohjalaista talonpoikaisarkkitehtuuria - alkuperäinen suuri savupirtti on vasta 1900-luvun alussa muutettu uloslämpiäväksi. Asuinrakennus, sitä vastapäätä oleva navetta- ja tallirakennus sekä kolmiosainen luhtirivi muodostavat nelikulmaisen pihapiirin, johon liittyy vanha sauna, entinen viinapränni.

Pihapiirin eteläpuolella on törmäaitta vuodelta 1793 ja kolmikerroksinen aitta sekä kivikellari korkeassa jokitörmässä. Etäämpänä on kolmen aitan ja vanhan tallin muodostama rakennusryhmä. Lisäksi alueella on vanha riihi ja siihen liittyvä lato, sysikoppi, elosuoja ja peltolato. Pihapiirin ulkopuolella olevissa 1700- ja 1800-luvuilla rakennetuissa talousrakennuksissa on arvokkaita kansanomaisen rakennustavan yksityiskohtia.

Oulujoen voimalaitosrakentamisen seurauksena joen pinta on Lamminahon kohdalla nykyisin noin 11 metriä korkeammalla kuin joen virratessa vapaana. Vesi peittää alleen Lamminahon edustalla olleet saaret ja alavirrassa sijainneen myllynpaikan.

historia:

Oulujoen kosket alkoivat Vaalan pyörteestä; tässä oli Kainuun ja merimaiden raja, Kainuun portti, kaiken yli- ja alamaiden välisen liikenteen solmukohta. Lamminahon uudistila perustettiin 1750-luvulla kosken sivuun jääneen lahdelman eli "lammin" partaalle. Uudistilan omistajat käyttivät sen mukaisesti nimeä Lamminparras, joka sittemmin vaihtui Lamminahoksi. Joki oli pitkälle 1940-luvulle saakka pääkulkuväylä Pohjanlahdelle. Lamminahon isännät olivat valantehneitä laskumiehiä, koskenlaskijoita, joiden vastuullinen tehtävä oli luotsata Oulua kohti matkaavat veneet halki Niskakosken putousten. 1800-luvun loppupuolella suosittua Oulujoen koskireittiä kulkevat matkailijat ja urheilukalastajat saivat majoituksen Niskakoskella Lamminahon talossa.

Lamminaho säilyi jakamattomana saman suvun hallussa yli kahdensadan vuoden ajan. Museovirasto otti vastaan testamentilla ja lahjakirjalla Lamminahon tilan irtaimistoineen 1992. Talo kunnostettiin museokäyttöön ja luovutettiin Vaalan kunnalle.

lähteet:

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=957

Sihvo Pirjo, 1996. Lamminaho - Elämää Oulujoen Niskakoskella. Museovirasto.

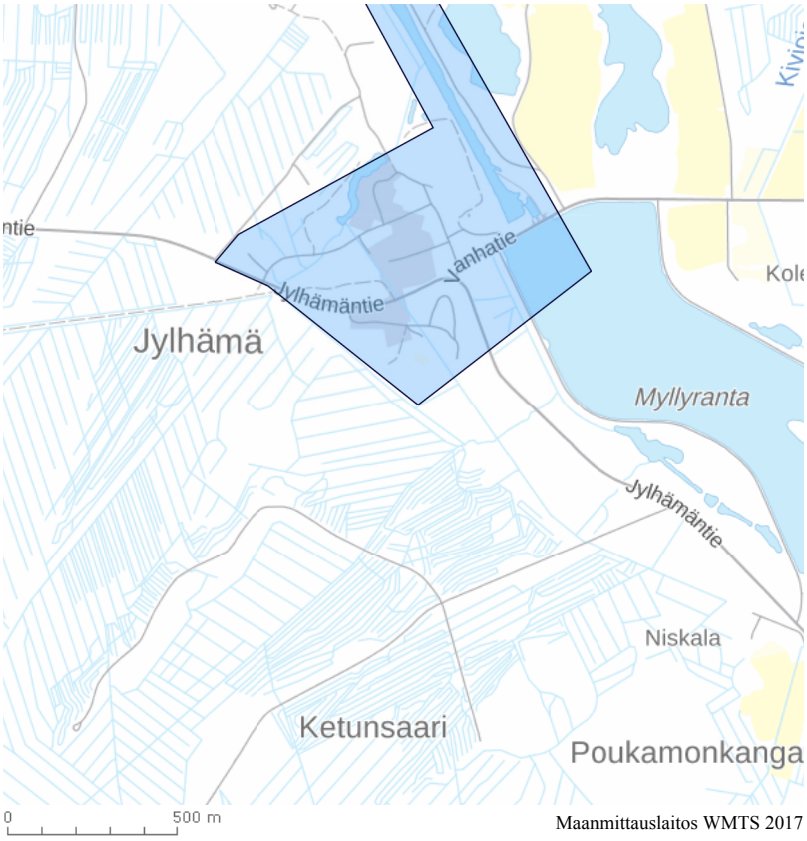

alueen nimi:	**Oulujoen ja Sotkamon reitin voimalaitokset - Jylhämä (RKY 2009)**
pääas. kunta:	Vaala
pääas. kylä/k.osa:	Niska
tyyppi:	teollisuusympäristö
arvottaminen:	valtakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Oulujoki Osakeyhtiön valtakunnallista sähköntuotantoa varten Oulujoen ja Emäjoen vesireitille rakentamat voimalaitos- ja asuntoalueet ovat laajuudeltaan, arkkitehtuuriltaan ja rakennustekniikaltaan yksi maan merkittävimmistä jälleenrakennuskauden rakennushankkeista. Voimalaitosalueista Montta, Pyhäkoski, Pälli, Utanen, Nuojua ja Jylhämä kuuluvat myös kansainvälisen DOCOMOMO-järjestön hyväksymään suomalaisen modernin arkkitehtuurin merkkiteosten valikoimaan. Samaan vesistöön liittyvät myös Kajaani Oy:n puunjalostusteollisuuden tarpeisiin rakentamat voimalaitosympäristöt.

Voimalaitosympäristöt käsittävät mm. voimalaitosrakennukset, padot, voimansiirtolaitteet ja konttorit. Voimalaitoksiin liittyvät modernit ja luonnonläheiset asuinalueet, joista laajimpia ovat Pyhäkosken voimalaitoksen asuntoalue Leppiniemi ja Jylhämän voimalaitoksen asuinalue. Voimalaitoksia asuinalueineen arvostetaan kokonaisvaltaisesta suunnitteluotteesta, joka näkyy rakennusten suhteessa maisemaan ja luontoon sekä rakennusten yksityiskohdissa ja sisätiloissa. Valtaosa yhtenäisiksi kokonaisuuksiksi suunnitelluista alueista Oulujoen ja Emäjoen varrella perustuu arkkitehti Aarne Ervin toimiston suunnitelmiin.

Oulujoessa Vaalassa ovat Nuojua, jonka asuntoalue on Nokkala (Ervi) sekä Jylhämä (Ervi), jossa voimalaitoksen lisäksi on mm. puurakenteisia tyyppitaloja toimihenkilöille sekä julkisia rakennuksia kuten kauppa, paloasema ja seuratalo. Jylhämässä Uutelan alueen ulkomuseo on perustettu voimalaitoksen rakentamisen yhteydessä, sen runkona on Uutelan tilakokonaisuus. Museon pihapiirissä on yhtiön vierasmaja ja kerhotalo (Ervi).

historia:

Oulujoki on ollut Peräpohjolan tärkeimpiä kulkuväyliä, tervankuljetus ja uitto hyödynsivät jokea vuosisatoja. Valtio tutki vesistöistä saatavan voiman käyttöä sähkön tuotantoon jo 1900-luvun alussa. Koko Oulujoen vesistö - Oulujärvi ja latvavedet mukaan lukien - tarjosi mahdollisuuden vesivoiman tuotantoon ja säännöstelyyn suurten padotuskorkeuksien sijaan. 1939 julkistettiin suunnitelma "Oulujoen vesivoima" koko Oulujoen vesistön säännöstelystä ja jokien valjastamisesta.

Toisen maailmansodan jälkeen sotakorvaukset ja Enson jääminen itärajan taakse vauhdittivat Oulujoen rakentamista. Jälleenrakennuskaudella tuli toteuttaa maan sähköenergiajärjestelmä. Oulujoen koskien rakentamista varten perustettiin Oulujoki Osakeyhtiö Suomen teollisuuden ja valtion sopimuksella 1940, Merikosken voimalan rakensi Oulun kaupunki 1948. Pyhäkosken voimalaitoksen rakentamista ryhdyttiin valmistelemaan 1941.

Oulujoki Oy palkkasi Oulujokivarren voimalaitosalueiden pääsuunnittelijaksi Arkkitehtitoimisto Aarne Ervin, joka työskenteli niiden suunnittelijana yli 20 vuotta. Oulu- ja Emäjoen vesivoimalaitokset rakennettiin 1941-1961.

Sodan jälkeiset poikkeusolot rohkaisivat etsimään ja kehittämään uusia rakennusmateriaalien, -tekniikoiden ja rakentamisen ratkaisuja. Oulujoki Osakeyhtiön tutkimustyö palveli maan rakentamistekniikan - erityisesti betonitekniikan - kehittämistä. Pyhäkosken massiivisista padoista muodostuikin betonirakentamisen ja valutekniikan taidonnäyte. Pyhäkoskella oli oma betonilaboratorio jo 1938 ja se jatkoi 1952 lähtien itsenäisenä tutkimuslaitoksena. Ervi käytti myös esivalmistettuja rakennusosia, esimerkiksi Pällin koneaseman seinäverhouksessa käytettiin betonisia, lämmöneristettyjä julkisivuelementtejä 1952. Emäjoen varren voimalaitokset toteutettiin tehokkaan työsuunnitelman mukaan sarjatyönä ja koneasemissa Ervi käytti pääasiassa peltisiä julkisivuverhouksia.

Aarne Ervin suunnittelemat voimalaitosalueet Oulujoen varrella 1941-1960:
Pikkarala, Oulu / valvomo, muuntamo, reaktorilaitos ja asunto 1955-1959
Montta, Muhos / voimalaitos ja asuntoalue 1951-1957
Pyhäkoski, Muhos / voimalaitos ja asuntoalue 1941-1960
Pälli, Muhoksen ja Utajärven kuntien rajalla / voimalaitos ja asuntoalue 1949-1954
Utanen, Utajärvi / voimalaitos ja asuntoalue 1953-1957
Nuojua, Vaala / voimalaitos ja asuntoalue 1946-1955
Jylhämä, Vaala / voimalaitos ja asuntoalue 1946-1959

Aarne Ervin suunnittelemat voimalaitosalueet Emäjoen varrella 1958-1961:
Ämmä, Suomussalmi / voimalaitos ja asuntoalue 1957-1959
Seitenoikea, Ristijärvi / voimalaitos ja asuntoalue 1958-1961
Aittokoski, Suomussalmi / voimalaitos 1958 - asuntoalue, purettu 1980- luvulla

Voimatuotannossa henkilökunnan tarve vähentyi ja tuotantotiloja jäi tyhjilleen. Oulujoki Osakeyhtiön seuraaja Fortum myi kaikki asuntoalueet yksityisille.

Oulujoen vesistöön rakensi voimaloita Oulujoki Osakeyhtiön lisäksi 1940-1950-luvuilla myös muutama yksityinen yritys. Kajaanin Puutavara Osakeyhtiön, 1945 alkaen Kajaani Oy:n paikalliseen sähköntuotantoon ja -jakeluun rakentamia voimalaitoksia asuinalueineen suunnitteli arkkitehti Eino Pitkäsen toimisto. Kajaani Oy:n rakentamat voimalat ovat Leppikoski Paltamossa (jo valmistuessaan 1963 myyty Oulujoki Oy:lle), Ämmäkoski Kajaanissa (Onni Tarjanne oli suunnitellut ensimmäisen osan 1917, Pitkänen suunnitteli laajennuksen ja julkisivut 1940-luvulla), Koivukoski Kajaanissa (1943), Kallioinen Sotkamossa (1957, neljä asuinrakennusta), Katerma Kuhmossa (1950 voimala, patorakenteet, huoltotiloja, kolme asuinrakennusta).

lähteet:

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1292

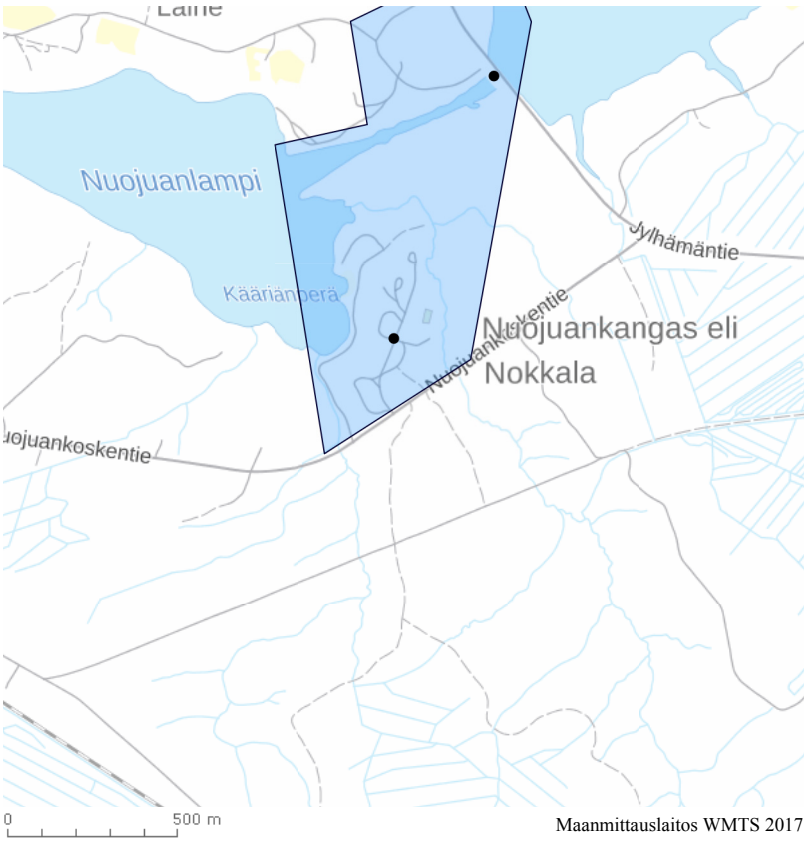

Maanmittauslaitos WMTS 2017

alueen nimi:	**Oulujoen ja Sotkamon reitin voimalaitokset - Nuojua (RKY 2009)**
pääas. kunta:	Vaala
pääas. kylä/k.osa:	Niska
tyyppi:	laitosympäristö
arvottaminen:	valtakunnallisesti arvokas

alueen sisältämät kohteet:

Nokkalan asuntoalue

Nuojuan voimalaitos

kuvaus:

Oulujoki Osakeyhtiön valtakunnallista sähköntuotantoa varten Oulujoen ja Emäjoen vesireitille rakentamat voimalaitos- ja asuntoalueet ovat laajuudeltaan, arkkitehtuuriltaan ja rakennustekniikaltaan yksi maan merkittävimmistä jälleenrakennuskauden rakennushankkeista. Voimalaitosalueista Montta, Pyhäkoski, Pälli, Utanen, Nuojua ja Jylhämä kuuluvat myös kansainvälisen DOCOMOMO-järjestön hyväksymään suomalaisen modernin arkkitehtuurin merkkiteosten valikoimaan. Samaan vesistöön liittyvät myös Kajaani Oy:n puunjalostusteollisuuden tarpeisiin rakentamat voimalaitosympäristöt.

Voimalaitosympäristöt käsittävät mm. voimalaitosrakennukset, padot, voimansiirtolaitteet ja konttorit. Voimalaitoksiin liittyvät modernit ja luonnonläheiset asuinalueet, joista laajimpia ovat Pyhäkosken voimalaitoksen asuntoalue Leppiniemi ja Jylhämän voimalaitoksen asuinalue. Voimalaitoksia asuinalueineen arvostetaan kokonaisvaltaisesta suunnitteluotteesta, joka näkyy rakennusten suhteessa maisemaan ja luontoon sekä rakennusten yksityiskohdissa ja sisätiloissa. Valtaosa yhtenäisiksi kokonaisuuksiksi suunnitelluista alueista Oulujoen ja Emäjoen varrella perustuu arkkitehti Aarne Ervin toimiston suunnitelmiin.

Oulujoessa Vaalassa ovat Nuojua, jonka asuntoalue on Nokkala (Ervi) sekä Jylhämä (Ervi), jossa voimalaitoksen lisäksi on mm. puurakenteisia tyyppitaloja toimihenkilöille sekä julkisia rakennuksia kuten kauppa, paloasema ja

seuratalo. Jylhämässä Uutelan alueen ulkomuseo on perustettu voimalaitoksen rakentamisen yhteydessä, sen runkona on Uutelan tilakokonaisuus. Museon pihapiirissä on yhtiön vierasmaja ja kerhotalo (Ervi).

historia:

Oulujoki on ollut Peräpohjolan tärkeimpiä kulkuväyliä, tervankuljetus ja uitto hyödynsivät jokea vuosisatoja. Valtio tutki vesistöistä saatavan voiman käyttöä sähkön tuotantoon jo 1900-luvun alussa. Koko Oulujoen vesistö - Oulujärvi ja latvavedet mukaan lukien - tarjosi mahdollisuuden vesivoiman tuotantoon ja säännöstelyyn suurten padotuskorkeuksien sijaan. 1939 julkistettiin suunnitelma "Oulujoen vesivoima" koko Oulujoen vesistön säännöstelystä ja jokien valjastamisesta.

Toisen maailmansodan jälkeen sotakorvaukset ja Enson jääminen itärajan taakse vauhdittivat Oulujoen rakentamista. Jälleenrakennuskaudella tuli toteuttaa maan sähköenergiajärjestelmä. Oulujoen koskien rakentamista varten perustettiin Oulujoki Osakeyhtiö Suomen teollisuuden ja valtion sopimuksella 1940, Merikosken voimalan rakensi Oulun kaupunki 1948. Pyhäkosken voimalaitoksen rakentamista ryhdyttiin valmistelemaan 1941.

Oulujoki Oy palkkasi Oulujokivarren voimalaitosalueiden pääsuunnittelijaksi Arkkitehtitoimisto Aarne Ervin, joka työskenteli niiden suunnittelijana yli 20 vuotta. Oulu- ja Emäjoen vesivoimalaitokset rakennettiin 1941-1961.

Sodan jälkeiset poikkeusolot rohkaisivat etsimään ja kehittämään uusia rakennusmateriaalien, -tekniikoiden ja rakentamisen ratkaisuja. Oulujoki Osakeyhtiön tutkimustyö palveli maan rakentamistekniikan - erityisesti betonitekniikan - kehittämistä. Pyhäkosken massiivisista padoista muodostuikin betonirakentamisen ja valutekniikan taidonnäyte. Pyhäkoskella oli oma betonilaboratorio jo 1938 ja se jatkoi 1952 lähtien itsenäisenä tutkimuslaitoksena. Ervi käytti myös esivalmistettuja rakennusosia, esimerkiksi Pällin koneaseman seinäverhouksessa käytettiin betonisia, lämmöneristettyjä julkisivuelementtejä 1952. Emäjoen varren voimalaitokset toteutettiin tehokkaan työsuunnitelman mukaan sarjatyönä ja koneasemissa Ervi käytti pääasiassa peltisiä julkisivuverhouksia.

Aarne Ervin suunnittelemat voimalaitosalueet Oulujoen varrella 1941-1960:
Pikkarala, Oulu / valvomo, muuntamo, reaktorilaitos ja asunto 1955-1959
Montta, Muhos / voimalaitos ja asuntoalue 1951-1957
Pyhäkoski, Muhos / voimalaitos ja asuntoalue 1941-1960
Pälli, Muhoksen ja Utajärven kuntien rajalla / voimalaitos ja asuntoalue 1949-1954
Utanen, Utajärvi / voimalaitos ja asuntoalue 1953-1957
Nuojua, Vaala / voimalaitos ja asuntoalue 1946-1955
Jylhämä, Vaala / voimalaitos ja asuntoalue 1946-1959

Aarne Ervin suunnittelemat voimalaitosalueet Emäjoen varrella 1958-1961:
Ämmä, Suomussalmi / voimalaitos ja asuntoalue 1957-1959
Seitenoikea, Ristijärvi / voimalaitos ja asuntoalue 1958-1961
Aittokoski, Suomussalmi / voimalaitos 1958 - asuntoalue, purettu 1980- luvulla

Voimatuotannossa henkilökunnan tarve vähentyi ja tuotantotiloja jäi tyhjilleen. Oulujoki Osakeyhtiön seuraaja Fortum myi kaikki asuntoalueet yksityisille.

Oulujoen vesistöön rakensi voimaloita Oulujoki Osakeyhtiön lisäksi 1940-1950-luvuilla myös muutama yksityinen yritys. Kajaanin Puutavara Osakeyhtiön, 1945 alkaen Kajaani Oy:n paikalliseen sähköntuotantoon ja -jakeluun rakentamia voimalaitoksia asuinalueineen suunnitteli arkkitehti Eino Pitkäsen toimisto. Kajaani Oy:n rakentamat voimalat ovat Leppikoski Paltamossa (jo valmistuessaan 1963 myyty Oulujoki Oy:lle), Ämmäkoski Kajaanissa (Onni Tarjanne oli suunnitellut ensimmäisen osan 1917, Pitkänen suunnitteli laajennuksen ja julkisivut 1940-luvulla), Koivukoski Kajaanissa (1943), Kallioinen Sotkamossa (1957, neljä asuinrakennusta), Katerma Kuhmossa (1950 voimala, patorakenteet, huoltotiloja, kolme asuinrakennusta).

lähteet:

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1292

kohteen nimi: **Nokkalan asuntoalue**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-26-24
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: asuinrakentaminen
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: 1949
arvottaminen: valtakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Asuntoalue rakennettiin vuosina 1947-49 Oulujoki Oy:n Nuojuan voimalaitoksen työntekijöille. Alueella on rivitaloja, paritaloja ja yksittäistaloja ja niihin liittyviä apurakennuksia mm. lämpökeskusrakennus, autotalleja, kasvihuoneita, pyöreitä maakellareita ja rantasauna. Alue rakennuksineen edustaa 1940-luvun arkkitehti suunnittelua parhaimmillaan. Aarne Ervin käsialaa oleva alueen asemakaavallin enratkaisu sekä rakennusten arkkitehtuuri yksityiskohtineen ovat erinomaisen hienoja. Ervi oli rohkea suunnittelija, jolla oli myös kohtuullisen suuret valtuudet voimalaitosalueita ja -rakennelmia suunniteltaessa. Rakennukset olivat aikanaan hyvin moderneja, mutta niissä käytettiin myös paikallisia materiaaleja. Sisätakat, piiput ja pilarit on muurattu Kurenkosken liuskakivillä. Asunnot ovat tilaratkaisuiltaan tehokkaita ja samalla viihtyisiä. Rakennukset sijaitsevat luonnonkauniilla paikalla Nuojuankankaan törmällä ja niistä on upeat näkymät Nuojuanlammelle.

Nolelealan asuinalue on oiva esimerkki Oulujoki Oy:n aikaisesta työ- ja asuinyhteisöstä. Siellä ovat näkyvissä rakennusten lisäksi mm. yhtiön työntekijöilleen rakentamat maakellarit ja kasvihuoneet. Asuinrakennuksissa on yhä selvästi havaittavissa myös työyhteisön voimakas hierarkisuus, jossa asunnon koko ja yksityiskohdat viestivät asukkaan asemasta yhtiössä.

Asuinalue on sekä rakennustaiteellisesti että kulttuurihistoriallisesti arvokas kokonaisuus.

historia:

Alueen rakennukset ovat nykyisin yksityisessä omistuksessa. Rivitaloissa toimii nuorisokoti ja muut ovat asuinkäytössä. Rakennukset ovat säilyttäneet alkuperäisen asunsa suhteellisen hyvin, joskin käytön vaatimia muutoksia, esimerkiksi pesu- ja keitti ötiloja, on ajan saatossa muuteltu. Autotallien turve katot on vaihdettu tiilisiksi ja maakellareiden kaislakattojen tilalla on nykyisin huopa.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Nuojuan voimalaitos**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-43-0
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: tekninen huolto
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: 1954
arvottaminen: valtakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Arne Ervin suunnittelema monumentaalinen Nuojuan voimalaitos rakennettiin vuonna 1954. Kohde liittyy osana 1950-luvulla tapahtuneeseen Oulujoen valjastukseen. Voimalaitosrakennus on betonirakenteinen ja siinä näkyy yksityiskohdissa sekä sisustuksessa Ervin kädenjälki.

Voimalaitosrakennuksia pidetään edelleenkin sekä toiminnallisesti että rakenteellisesti onnistuneina. Oulujoen voimalaitoksilla on ollut seudulle suuri taloudellinen ja kulttuurihistoriallinen merkitys.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

alueen nimi:	**Vaalan rautatieasema (RKY 2009)**
pääas. kunta:	Vaala
pääas. kylä/k.osa:	Niska
tyyppi:	liikenneympäristö
arvottaminen:	valtakunnallisesti arvokas

alueen sisältämät kohteet:

Asemarakennus
Asuinkasarmi (004) ja talousrakennus
Asuinkasarmi (018)
Asuinkasarmi (020) ja talousrakennus
Kaksoisvahtitupa (007)
Kaksoisvahtitupa (009)
Kaksoisvahtitupa (022)
Tavaramakasiini
Vaalankurkun rautatiesilta
Veturitalli ja vesitorni

kuvaus:

Vaalan rautatieasema-alue on yhtenäinen ja hyvin 1920- ja 1930-lukujen taitteen asussa säilynyt Oulu-Kontiomäki-radan asemamiljöö. Vaalan asemalla pysähtyvät etelään ja pohjoiseen matkalla olevat henkilöliikennejunat. Lipunmyyntiä Vaalassa ei enää ole.

Klassistisia piirteitä omaavan asemarakennuksen lisäksi alueella on tavaramakasiini, useita eri ikäisiä asuinrakennuksia, talousrakennusten rivistö sekä hieman etäämpänä tiilirakenteinen veturitalli ja kääntöpöytä.

Asema-alue on keskellä Vaalan kirkonkylää ja itse asemarakennus on taajamakuvallisesti keskeisellä paikalla

Asematien päätteenä. Vaalan rautatieasema-alueen asuinrakennukset ovat suurimmaksi osaksi ympärivuotisessa asuinkäytössä.

historia:

Oulujärven laajan vesistön yhdistämistä rautateitse Ouluun pidettiin kaupungin kauppiaiden keskuudessa tärkeänä jo 1870-luvulla, mutta asian toteuttaminen pitkittyi ja vasta vuoden 1909 valtiopäivillä suunnitelmat hyväksyttiin lopullisesti. Sortokauden vuoksi päätöstä ei kuitenkaan pantu täytäntöön ja ensimmäinen maailmansota lykkäsi asian toteutumista edelleen. Oulujärven pohjoispuolella Vaalan kautta Kontiomäelle ja Nurmekseen kulkevan radan rakentaminen aloitettiin 1918, lopullisesti se valmistui vasta 1930.

Vaalan asemarakennus rakennettiin 1927 ja veturitalli 1929, jolloin junaliikenne Oulun ja Vaalan välisellä rataosuudella aloitettiin. Aseman länsipuolelle valmistui 1929 Oulujoen ylittävä neliaukkoinen Vaalankurkun rautatiesilta paikkaan, jossa Oulujoki yhtyy Oulujärveen.

suojelutilanne:

Asemarakennuksen talousrakennus Rautatiesopimus 1998
Asemarakennus Rautatiesopimus 1998
Asuinkasarmi (004) Rautatiesopimus 1998
Asuinkasarmi (018) Rautatiesopimus 1998
Asuinkasarmi (020) Rautatiesopimus 1998
Asuinkasarmin (004) talousrakennus Rautatiesopimus 1998
Asuinrakennuksen (020) talousrakennus Rautatiesopimus 1998
Asuinrakennus (018) talousrakennus Rautatiesopimus 1998
Kaksoisvahtitupa (007) Rautatiesopimus 1998
Kaksoisvahtitupa (009) Rautatiesopimus 1998
Kaksoisvahtitupa (022) Rautatiesopimus 1998
Kaksoisvahtituvan (007) talousrakennus Rautatiesopimus 1998
Kaksoisvahtituvan (022) talousrakennus Rautatiesopimus 1998
Tavaramakasiini Rautatiesopimus 1998
Veturitalli Rautatiesopimus 1998

lähteet:

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4199

Helo Maria, Komulainen Minna ja Lyytikäinen Lasse, 2013. Katajainen kansa - Kainuun kulttuuriympäristöohjelma. 1. painos. Kainuun Etu Oy, Kainuun ELY-keskus, Elias Lönnrot-seura ry.

Museoviraston rakennusperintörekisteri http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200318 (11.11.2016)

kohteen nimi: **Asemarakennus**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-19-1
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: liikenne
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: 1927
arvottaminen: valtakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Niukkaeleistä klassismia edustava aumakattoinen hirsirakennus, jota ympäröi entinen asemapuisto. Vuonna 1927 valmistuneen aseman on todennäköisesti suunnitellut arkkitehti Thure Hellström. Asemarakennus on keskeisellä paikalla Asematien päätteenä, josta se näkyy liikenneympyrään ja kirkolta Vaalaan päin saavuttaessa.

arviointi:

MRKY2015: R,M

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Asuinkasarmi (004) ja talousrakennus**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-19-1, 19-4
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: liikenne
ajoitus: 1918-1944
arvottaminen: valtakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Hirsirakenteiset asuinkasarmi ja talousrakennus.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Asuinkasarmi (018)**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-2-201
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: liikenne
ajoitus: 1918-1944
arvottaminen: valtakunnallisesti arvokas

kuvaus:
Hirsirakenteinen asuinkasarmi.

kohteen nimi: **Asuinkasarmi (020) ja talousrakennus**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-2-202
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: liikenne
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: 1930-luku
arvottaminen: valtakunnallisesti arvokas

kuvaus:
Hirsirakenteiset 1930-luvun asuinkasarmi ja talousrakennus.

lähteet:
Helo Maria, Komulainen Minna ja Lyytikäinen Lasse, 2013. Katajainen kansa - Kainuun kulttuuriympäristöohjelma. 1. painos. Kainuun Etu Oy, Kainuun ELY-keskus, Elias Lönnrot-seura ry.

Museoviraston rakennusperintörekisteri http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200318 (11.11.2016)

kohteen nimi: **Kaksoisvahtitupa (007)**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-19-4
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: liikenne
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: 1940-luku
arvottaminen: valtakunnallisesti arvokas

kuvaus:
1940-luvun asuinrakennus edustaa aseman toisen vaiheen asuintyyppejä.

lähteet:
Helo Maria, Komulainen Minna ja Lyytikäinen Lasse, 2013. Katajainen kansa - Kainuun kulttuuriympäristöohjelma. 1. painos. Kainuun Etu Oy, Kainuun ELY-keskus, Elias Lönnrot-seura ry.

Museoviraston rakennusperintörekisteri http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200318 (11.11.2016)

kohteen nimi: **Kaksoisvahtitupa (009)**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: Ratatie 6
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: liikenne
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: 1920- ja 30-luvun vaihde
arvottaminen: valtakunnallisesti arvokas

kuvaus:
Kahden talouden asuinrakennus, jossa 1920-luvusta muistuttavat syvä runto ja kuusiruutuiset ikkunat. Muutoin ulkoasu on yksinkertainen ja koruton.

kohteen nimi: **Kaksoisvahtitupa (022)**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: liikenne
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: 1950-luku
arvottaminen: valtakunnallisesti arvokas

kuvaus:
Rautatieläisten asuintalojen viimeisimmin mallipiirustuksin toteutettu asuinrakennus 1950-luvulta.

lähteet:
Museoviraston rakennusperintörekisteri http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200318 (11.11.2016)

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Tavaramakasiini**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-2-52
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: liikenne
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: 1930-luku
arvottaminen: valtakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Hirsirakenteinen 1930-luvun rautatieaseman tavaramakasiini.

lähteet:

Museoviraston rakennusperintörekisteri http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200318 (11.11.2016)

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Vaalankurkun rautatiesilta**

kunta: Vaala

kiinteistötunnus: 785-871-4-1

kylä/k.osa: Niska

tyyppi: liikenne

ajoitus: 1918-1944

ajoitusselite: 1929

arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Maisemallisesti merkittävä, 1929 käyttöön otettu neliaukkoinen terässilta. Kaksi keskimmäistä jännettä ovat teräsristikkoja, jotka lepäävät graniitista muurattujen siltapilareiden päällä. Sillan molemmissa päissä on teräspalkkisiltakannet.

arviointi:

MRKY2015: R,M

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Veturitalli ja vesitorni**

kunta: Vaala

kiinteistötunnus: 785-404-

kylä/k.osa: Niska

tyyppi: liikenne

ajoitus: 1918-1944

ajoitusselite: 1929

arvottaminen: valtakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Tyyppipiirustusten mukainen, tiilirakenteinen 1929 valmistunut yksipilttuinen veturitalli ja vesitorni, joka toimii maamerkkinä Oulujoen sillan yli Vaalaan saavuttaessa ja on hyvin näkyvillä myös kyläraitin varrella.

arviointi:

MRKY2015: R,M

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

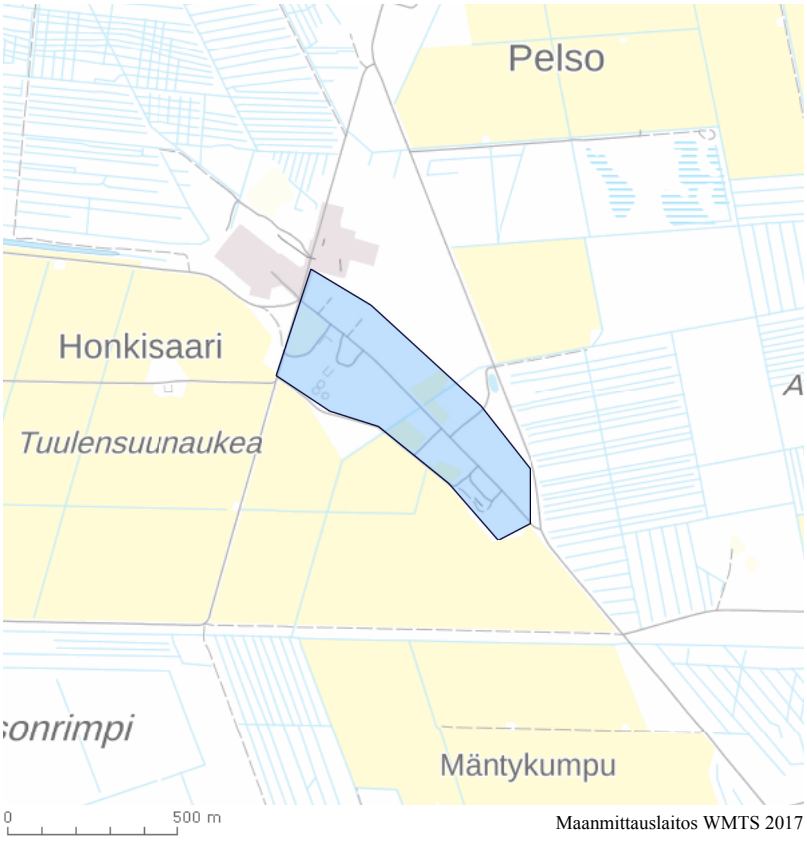

alueen nimi:	**Pelson vankilan 1930- ja 40-luvun rakennukset**
pääas. kunta:	Vaala
pääas. kylä/k.osa:	Pelso
tyyppi:	laitosympäristö
arvottaminen:	maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Suurten pelto- ja suoalueiden keskellä sijaitseva vankila-alue, jonka vanhimpia rakennuksia ovat vuodesta 1937 lähtien rakennetut asuintalot, kiviseinäinen hevostalli vuodelta 1939, viljamakasiini vuodelta 1940 ja kivinavetta vuodelta 1952.

historia:

Pelson noin 150 neliökilometrin laajuisen suoalueen kuivattamista oli kaavailtu jo 1800-luvun alkupuolelta lähtien. Suota kuivatettiin ja viljeltiin koemielessä jo vuosina 1833-34. Tämän jälkeen alkoi Pelsonsuon varsinaiset tutkimukset ja kuivatussuunnitelman teko, joka valmistui vuonna 1856. Kesäkuussa 1857 aloitettiin hätäaputöinä ensimmäinen noin kymmenen vuotta kestänyt vaivalloinen kuivatustyö, jonka aikana oli parhaimmillaan toistatuhatta henkeä kanavia kaivamassa. Tänä aikana kuivattiin suota noin 29640 hehtaaria . Kulkuyhteyden saamiseksi rakennettiin vuosina 1879-81 Nuutilankanavan varteen maantie Säräisniemi-Kestilä tieltä Nuutilan kankaalta Kylmälänkylään. Tien varresta tarjottiin palstoja asuttavaksi, mutta ainoastaan metsänvartijaksi tullut Heikki Karppinen asettui asumaan Pelsolle Halmetsalon taloon.

Vuosisadan vaihtuessa suoviljelyn ja viljelystapojen edistyminen aiheuttivat sen, että Pelsonsuota alettiin asuttaa toden teolla. Vuonna 1906 Oulun läänin Talousseura teetti suunnitelman Halmetsalon, Muhoslammen ja Lintukummun välisen alueen ojittamisesta. Ojitus suoritettiin, mutta varsinaiset kuivatus- ja asuttamissuunnitelmat raukesivat. Vuonna 1922 suoalueelle saatiin houkuteitua 14 uudistilallista, mutta heistä puolet luopui yrityksestä, koska elämä muodostui varsin kituliaaksi.

Kokonaan uuteen vaiheeseen Pelsonsuon kuivattaminen ja viljelykseen raivaus tuli vuonna 1935, jolloin oikeusministeriön vankeinhoito-osasto perusti Pel son varavankilan. Vankilan johdolla ja vankityövoiman avulla

tehtiin tätä työtä lähes kolmen vuosikymmenen ajan.

Yhtenä vankilan tehtävänä oli asutustilojen muodostaminen. Kuivatus- ja raivaustyöt olivat edistyneet niin hyvin, että voitiin järjestää tiloja Karjalan siirtolaisille ja myös ns. rintamamiestiloja. Vuosina 1946-47 saapui uusille asutustiloille Laatokan Karjalasta 13 perhettä.

Seuraavat asutustilalliset tulivat Pelsolle vuosina 1955-58. Heidän tilansa sijaitsevat suurimmalta osin Vesalan laajalla peltoaukealla. Yhteensä Pelsolle muodostettiin siis näinä vuosina 42 asutustilaa.

Tiestö Pelsolla on pääosin vankilan rakentama ja myös nykyisinkin käytössä oleva kansakoulu rakennettiin vankilan avustuksella niin, että kunta otti koulu rakennuksen vastaan vuonna 1952.

Vankilan ensimmäiset omat rakennukset valmistuivat vuonna 1936. 1950- luvulle mennessä oli tehty myös uudenaikainen kivinavetta eläimille, tallit hevo sille, parakit 600 miehelle, oma sahaverstas, autotallit ym.

Pelson kylä eli ehkä kukoistavinta aikaansa juuri 1960-luvun alkuvuosina.
Väkiluku kylällä kipusi yli seitsemänsadan. Kaikki sodan jälkeen asutetut tilat olivat toiminnassa, kylällä oli koulun lisäksi asumisen ja toimeentulon kannalta kunnossa keskeiset asiat kuten tiestö, sähkö, vesi, kauppa ja posti. Lisäksi kylällä toimi vireä urheiluseura Pelson Suopojat, jonka suursaavutus oli 1950-luvun alussa yhteis- ja taikootyöllä rakennettu urheilutalo Pelson Suomaja.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

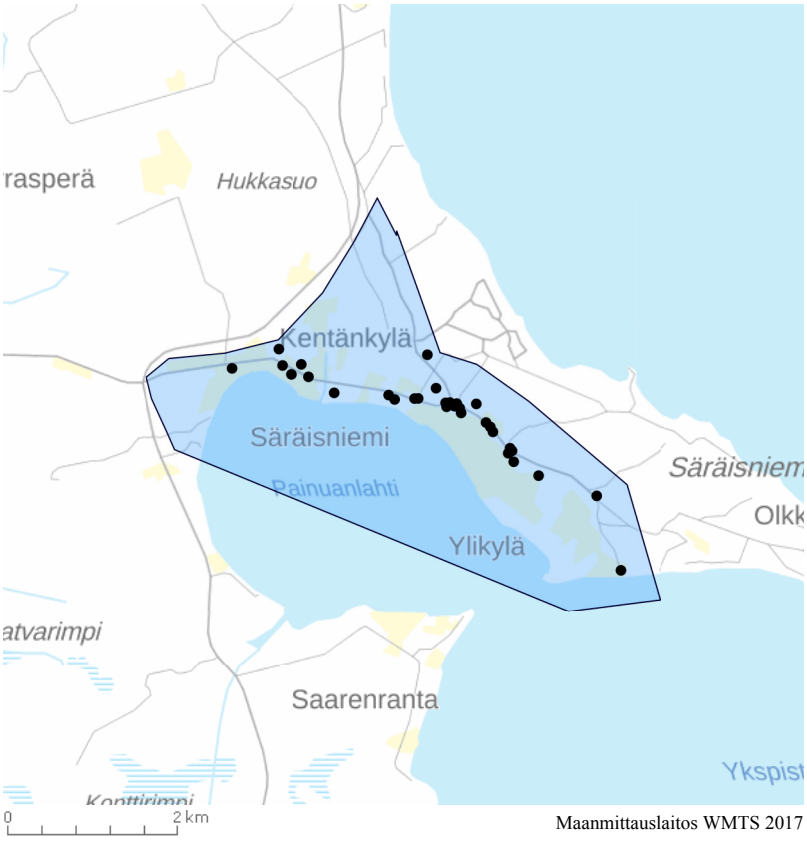

Maanmittauslaitos WMTS 2017

alueen nimi:	**Säräisniemen kylä**
pääas. kunta:	Vaala
pääas. kylä/k.osa:	Säräisniemi
tyyppi:	kyläympäristö
arvottaminen:	maakunnallisesti arvokas

alueen sisältämät kohteet:

Alilan kunnalliskoti
Haataja
Hakola
Hannula
Juhola
Jukola
Kauppakartano
Keskipelto
Keskitalo
Korpiranta
Kotiseutumuseo (Säräisniemen ensimmäinen kansakoulu ja pihapiiri)
Kunnas
Lukkarila
Metsärinne
Männikkö
Paavola
Painuanlinna
Pappilanranta

Rantala
Suomela
Suopelto
Suutari
Säräisniemen 1950-luvun kansakoulu
Säräisniemen hautausmaa
Säräisniemen kirkko, tapuli ja kirkkotarha
Tapiola
Toivola (entinen kunnantoimisto)
Toukola
Valamo
Valtala
Varis (entinen terveystalo)
Ylikyläntie 6

kuvaus:

Viehättävä nauhamainen kyläraitti, jonka rakennuskanta on kerroksista. Tärkeimmät näkymät Säräisniemellä muodostuvat kyläraitilta peltojen yli Painuanlahdelle. Kylän sydän on teiden risteyksessä ja kirkon ympärillä. Risteyksessä sijaitseva vanhan kunnantalo on raitin ilmeen ja sen historiallisuuden kannalta tärkeä. Kunnaksen aitta ja riihi kirkon naapurissa ovat myös raitin varren miljöön kiinnekohtia, samoin maisemallisesti tärkeät Paavolan aitat ja luhti.

Vanhimmat rakennukset ovat vuosina 1779-81 rakennettu kirkko ja vuonna 1793 rakennettu kellotapuli. Hallintoon liittyvät kunnan vanhin koulu (1861-62), vanha kunnantalo (1920-l.) sekä lainajyvämakasiini (1861-62). Lisäksi seurakunnan vanhimpia rakennuksia ovat Lukkarilan vanha päärakennus ja aitat, sekä pappilan aittarakennukset ja navetta. Vanhimpia talonpoikaisia asuinrakennuksia ovat vuodelta 1851 periytyvä Paavola, 1800-luvun lopulta oleva Valtala, vuodelta 1885 periytyvä Valamo ja 1901 valmistunut Haatajan talo. 1800-luvun rakennuskantaa edustavat myös Paavolan aitat, Keskitalon ja Kunnaan piha-aitat, sekä Valtalan ja Olkkolan piha-aitat. Alueellisesti harvinaista rakennustyyppiä edustaa kotiseutumuseon pihapiiriin siirretty tuulimylly.

Kyläraitin varren 1900-luvun alkupuolen entisten torppien pihapiirit, kuten Hannula tai Rantala, tai muut pienet Toukolan tai Hakolan tapaiset asumukset muodostavat mielenkiintoisen kokonaisuuden. Samoin peltotilkkujen ympäröimät jälleenrakennusajan talouskeskukset, kuten Suopelto ja Metsärinne, ovat arvokas osa kylän rakennettua ympäristöä.

Julkiset rakennukset kuten entinen terveystalo, Alilan kunnalliskodin 1950-luvun rakennukset tai uusi kansakoulu kertovat Säräisniemen asemasta kunnan keskuksena, samoin 1950-luvun loppupuolen Kestilän Osuuskaupan myymälä, asuinliikerakennus Tapiola ja tiilirakenteinen Hepo-ojan linja-autovarikko.

Raitin varrella on monia alkuperäisasunsa säilyttäneitä 1950-ja 60-lukujen omakotitaloja - esimerkiksi rapatut Suutari ja Jukola tai lautarakenteinen Keskipelto.

Kainuun vanhin tie, Keisarintie, kulkee Säräisniemen kylän kautta. Tätä tietä käytti Kustaa II Aadolf vuonna 1622 palatessaan Liivinmaan sodasta.

historia:

Säräisniemi on yksi Oulujärven vanhimmista kylistä. Kiinteää asutusta kylällä on ollut jo 1500-luvun lopulta, jolloin Oulujärven erämaa-alueita asutettiin Kustaa Vaasan toimesta. Oulujärven erämaiden asuttamista haittasivat kuitenkin venäläisten vainoretket. Säräisniemen kyläkin joutui hävityksen kohteeksi 1500-luvun lopulla. Ennen ns. rappasotia tiedetään kylässä olleen 15 taloa. Pysyvä kyläasutus kehittyi 1600-luvulla, jolloin Säräisniemi nousi Oulujärven länsipuolen keskukseksi.

Säräisniemestä tuli Paltamon kappeliseurakunta 1779. Samana vuonna aloitettiin Säräisniemen kirkon rakentaminen. Vuonna 1864 Säräisniemi erotettiin itsenäiseksi kirkkoherrakunnaksi. Seuraavana vuonna "Keisarillisen Majesteetin armollisella julistuksella" määrättiin jokaisesta itsenäisestä seurakunnasta muodostettavaksi oma kunta. Säräisniemen kuntaan tuli kuuluvaksi Säräisniemen lisäksi Saaresmäki, Manamansalo, Vuolijoki, Jaalanka, Kukkola, Oterma ja Veneheitto. Myöhemmin Vuolijoen kylästä ja muutamasta lähikylästä muodostettiin Vuolijoen kunta.

Kuntakeskus siirtyi vuonna 1954 Vaalan Niskaan.

lähteet:

Helo Maria, Komulainen Minna ja Lyytikäinen Lasse, 2013. Katajainen kansa - Kainuun kulttuuriympäristöohjelma. 1. painos. Kainuun Etu Oy, Kainuun ELY-keskus, Elias Lönnrot-seura ry.

Matti Haatajan muistio rakennetustusta ympäristöstä. 27.1.2017

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Alilan kunnalliskoti**

kunta: Vaala

kiinteistötunnus: 785-408-1-251

kylä/k.osa: Säräisniemi

tyyppi: sairaanhoito ja sosiaalihuolto

ajoitus: 1945-1974

ajoitusselite: kunnalliskoti 1954, henkilökunnan asuin- ja terveystalo 1958

arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Yhtenäinen 1950-luvun kunnalliskotimiljöö.

historia:

Alila on ollut kunnalliskoti vuodesta 1919 lähtien, jolloin kunta osti tilan. Virallisesti Säräisniemen kunnalliskoti perustettiin 1922. Alila oli iso hirsitalo, jossa hoidettavat asuivat. Samassa pihassa oli ns. pikkupuoli, jossa asui sekä henkilökuntaa että hoidettavia. Aina 1970-luvulle asti Alila toimi kyläläisiä työllistävänä maatilana. Aiemmin tilan laaja peltoaukea ja lukuisat rakennukset muodostivat yhtenäisen kokonaisuuden. Vanha päärakennus ja navetta purettiin tarpeettomina 1980-luvulla.

Suunnitelmat uudesta kunnalliskodista tehtiin jo vuonna 1931, mutta taloudellisista syistä lääninhallitus myönsi lykkäystä neljään otteeseen ja perustustöihin päästiin vasta 1953.

Uusi 45-paikkainen kunnalliskoti vihittiin käyttöön kesällä 1954. Vuonna 1958 vanhainkodin välittömään läheisyyteen rakennettiin henkilökunnan asuin- ja terveystalo, jossa oli pieniä huoneita ja käytävän varrella yhteiskeittiö ja yhteiset suihkutilat.

1970-luvulla Alilasta tuli Säräisniemen vanhainkoti ja 1990-luvulla palvelukeskus Iltarusko, jonka toiminta päättyi 1999. Alilan rakennukset siirtyivät yritys- ja matkailukäyttöön .

arviointi:

MRKY2015: M,R,S

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Haataja**

kunta: Vaala

kiinteistötunnus: 785-408-5-83

kylä/k.osa: Säräisniemi

tyyppi: maa- ja metsätalous

ajoitus: 1864-1917

ajoitusselite: asuinrakennus 1800-luvun puoliväli (muutos 1901), aitta 1900-luvun alku, sauna 1940, navetta 1956

arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Kyläkuvaa rikastuttava ja tyylipiirteiltään erikoinen 1900-luvun alun virkatalo, joka on toiminut käräjätalona ja kestikievarina. Talossa on Vaalan alueelle harvinaisia ikkuna- ja koristeaiheita. Pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi 1900-luvun alusta periytyvä aitta-liiterirakennus, sauna vuodelta 1940 ja 1956 valmistunut navetta. Kauempana pihapiiristä ovat 1900-luvun puolella rakennetut riihi ja lato. Pihapiiri on ollut koskematon 1950-luvulta asti.

Haatajan salissa on istunut käräjiä muun muassa legendaarinen Ukko Tenjus, Selim Viktor Stenius (1865–1946), sekä Ilmari Turja ja Urho Kekkonen.

historia:

Haataja on lohkaistu Uusitalosta itsenäiseksi tilaksi 1928, kauppakartano perustettu jo 1884. Kauppakartano toimi vuoteen 1904 saakka, sitten talo on toiminut kestikievarina ja on ollut Säräisniemen viimeinen kestikievari.

Silloisen isännän veli, liikemies Vihtori Haataja, teki 1900-luvun alussa lukuisia opinto- ja liikematkoja Yhdysvaltoihin ja rakennus on sitä kautta saanut amerikkalaisia vaikutteita. Vihtori Haataja oli 1900-luvun alussa pääkaupunkiseudulla huomattava liikemies.

Talossa on istuttu myös kihlakunnan käräjiä. Haatajan salissa on istunut käräjiä muun muassa legendaarinen Ukko Tenjus, Selim Viktor Stenius (1865–1946), sekä "vähäisemmät tuomarit" Ilmari Turja ja Urho Kekkonen.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Hakola**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-4-37
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: 1945
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Tämä seppä Kalle Karjalaisen 1945 rakentama talo on alkuperäisasunsa säilyttänyt esimerkki Säräisniemen kyläraitille tunnusomaisista pienistä mökeistä.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Hannula**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-68-0
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: 1900-luvun alku
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Maisemallisesti tärkeällä paikalla kyläraitin varrella sijaitseva alunperin pienen torpan pihapiiri, jonka kaltaisia Säräisniemelle rakennettiin useita 1900-luvun alussa. Pihapiiriin kuuluu lisäksi 1900-luvun alun talli-aittarakennus ja 1950-luvulla rakennettu pihasauna. Kauempana on pieniä hirsilatoja.

historia:

Uusitalon maalle 1910-luvulla perustettu torppa, joka ensin nimettiinn ensimmäisen torpparin Antti Juhonpoika Karppisen mukaan Anttilaksi.

Kanttori August Telkki osti Hannulan 1950-luvun alussa eläkeasunnokseen ja kunnosti taloa esimerkiksi asennuttamalla siihen tiilikaton.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Juhola**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-9-121
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: asuinrakennus 1900-luvun alku, aitta 1800-luku, riihi, navetta 1956, varasto 1957, autotalli 1965
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Keskeisellä paikalla kylämiljöössä aivan raitin varressa sijaitseva talonpoikainen pihapiiri, jonka vanhinta rakennuskantaa edustavat 1900-luvun alkupuolen asuinrakennus, 1800-luvun lopun vaateaitta ja riihi sekä kuivaamo. Päärakennuksen pirtti on entinen savupirtti, joka on siirretty nykyiselle paikalle 1906. Pihapiirissä on lisäksi navetta (1956), varasto (1957), autotalli (1965), kellari ja työkalukatos.

historia:

Iikka (Juhola) on yksi vanhimmista tiloista Säräisniemellä. Se on osa vanhaa Säräisniemen perintötilaa, joka oli perustettu vuonna 1606. Juholassa on sijainnut kunnan poliisiputka ja puhelinkeskus. Aitassa on ollut kunnan Poliisiputka, josta vangitut on kuljetettu talon hevosella Vaalan rautatieasemalle, on ollut aitassa.

Vanhan Iikan tilasta on erotettu mm. Keskitalo, joka on jaettu veljesten kesken 1938 ja Kunnas syntynyt siitä jaosta.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Jukola**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-50-7
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: 1961
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Kyläraitin varren 1960-luvun alun pihapiiri, jossa on rapattu omakotitalo ja navetta.

lähteet:

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Kauppakartano**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-1-9
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: liike-elämä ja kaupankäynti
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: 1959
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Keskeisellä paikalla kyläraitilla sijaitseva 1959 valmistunut osuuskauppa ja makasiini, jotka ovat hyvin säilyttäneet alkuperäisasunsa.

historia:

Juusolasta 1884 lohkottu torppa, jossa leipuri Erik Brusila ja hänen puolisonsa Maria pitivät pakarin puotia. Vuonna 1917 leipurin perikunta möi Pakarin tontteineen Kestilän Osuuskaupalle. Kauppakartanossa toimi Kestilän Osuuskaupan Säräisniemen myymälä 1917-1991.

lähteet:

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Keskipelto**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-50-1
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: asuinrakentaminen
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: 1963
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Kyläraitin varren 1960-luvun alun kuorma-autoilijan rakentama omakotitalo, joka on säilyttänyt hyvin alkuperäisasunsa.

lähteet:

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Keskitalo**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-10-25
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: luhtiaitta 1842, päärakennus 1954, navetta 1948
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Kyläkuvan kannalta keskeisellä paikalla sijaitseva pihapiiri, jonka luhtiaitta vuodelta 1842. Nykyinen päärakennus on valmistunut 1954 ja navetta 1948. Keskitalossa on toiminut kestikievari Juusolan ja Iikan ohella kievarikauden loppupuolella.

historia:

Keskitalo on erotettu Iikasta vuonna 1808.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Korpiranta**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-4-6
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: talli-aittarakennus 1900-luvun alku, päärakennus 1955, navetta 1957
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Alkuaan Oulujärven rannalla sijainneen torpan pihapiiri, jossa 1900-luvun alun talliaittarakennus sekä 1950-luvun asuinrakennus ja navetta.

historia:

Paavo ja Anna Haataja lienevät perustaneet Lievolan maalle Paavolan torpan, josta muodostettiin Korpi eli Korpiranta 1880. Korpiranta erotettiin itsenäiseksi tilaksi 1930.

Vuonna 1932 tila siirtyi 1932 Väinö ja Helmi Haloselle. perheen pääelinkeinoja olivat nuotta- ja verkkokalastus sekä pienviljelys. Uusi asuinrakennus on vuodelta 1955 ja navetta vuodelta 1957.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Kotiseutumuseo (Säräisniemen ensimmäinen kansakoulu ja pihapiiri)**

kunta: Vaala

kiinteistötunnus: 785-408-5-85

kylä/k.osa: Säräisniemi

tyyppi: opetus ja koulutus

ajoitus: 1864-1917

ajoitusselite: 1880-luku

arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Säräisniemen kunnan ensimmäinen kansakoulu 1880-luvulta. Pihapiiriin on siirretty lisäksi kunnan vanha lainajyvämakasiini vuodelta 1862, Alilan aitta 1800-luvun lopulta ja Juusolan tuulimylly 1850-70-luvuilta.

historia:

Säresniemi-nimistä taloa 1634-1657 asunut nimismies Antti Cajanus perusti lapsilleen kotikoulun, jossa koulumestarina toimi Tuomas Henrikinpoika Ulander. 1800-luvulla opetusta annettiin kiertokoulussa.

Säreisniemellä kansakouluopetus alkoi 1884 vuokratiloissa Juusolan tuvassa. Kunta osti Uusitalon tilan ja pihapiiriin ilmeisesti Neittävältä siirretty vanha rakennus kunnostettiin koulukäyttöön. Pihapiirissä oli useita vanhoja rakennuksia, joiden tilalle rakennettiin aikaa myöten esimerkiksi käsityöhuone, jossa oli leipomauuni. Huonetta käytettiin voimistelusaina ja sitä sattoivat pitkämatkalaiset oppilaat käyttää kortteerina. Pihapiirissä oli myös navetta, lato, halkoliiteri, sauna ja kellari.

Säreisniemen toinen koulurakennus valmistui 1929, mutta alaluokat jäivät edelleen vanhaan koulurakennukseen. Kolmas koulu valmistui 1959 ja ensimmäisen koulun tilat vapautuivat muuhun käyttöön.

Museo- ja kotiseutuyhdistys perustettiin 1957. Yhdistyksen ensimmäisenä museorakennuksena toimi Säräisniemen kirkon edustalla ollut manttaalikunnan lainajyvämakasiini. Museo siirtyi 1960-luvulla kunnan ensimmäisen koulun tiloihin. Museoalueella siirrettiin 1971 Juusolan vanha tuulimylly, 1975 manttaalikunnan lainajyvämakasiini ja 1991 vanhana paloasemana tunnettu Alilan aitta.

Tuulimylly on siirretty rantaan näkyvälle paikalle, kengitetty ja saatettu toimivaan kuntoon rakentamalla uudet siivet vuonna 2016.

arviointi:

MRKY2015: M,R,I

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Kunnas**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-10-18
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: asuinrakennus 1938, navetta 1940, luhti 1814, riihi 1800-luvun alku
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Maisemallisesti keskeisellä paikalla raitin varressa kirkon naapurissa sijaitseva pihapiiri, jossa on 1700-luvun vilja-aitta, luhti vuodelta 1814 ja 1800-luvun alun riihi. Lisäksi pihapiirissä on 1938 valmistunut hirsinen päärakennus, betonitiilistä 1940 muurattu navetta, hirsirakenteinen varastorakennus, autotalli sekä traktori- ja työkaluvarasto.

Vanha vilja-aitta on näyttävästi kyläraitin varrella. Aitassa on hyvin säilyneet hirsiset jyvälaarit ja erikoinen tasanurkkainen jalustarakenne.

historia:

Kunnas on perinteikäs tilakokonaisuus, joka on lohkottu Keskitalosta vuonna 1937. Kunnaalle jääneistä Keskitalon vanhoista rakennuksista on jäljellä 1700-luvun vilja-aitta, luhti vuodelta 1814 ja riihi 1800-luvun alusta.

arviointi:

MRKY2015: M,R,Ht

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Lukkarila**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-8-15
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1809-1863
ajoitusselite: vanha päärakennus, vilja-aitta ja aittatalli 1890-luku, rantasauna 1865, maakellari 1940-luku
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Entinen kappeliseurakunnan lukkarin asuinpaikka. Pihapiirissä on vanha päärakennus, vilja-aitta ja aitta-tallirakennus, jotka kaikki on rakennettu 1890-luvulla.

Vuodelta 1865 periytyvä rantasauna on ollut hautausmaalla ruumiiden leikkuu- ja säilytyshuoneena. Lisäksi pihassa on 1940-luvun maakellari ja uusi päärakennus.

historia:

Lämsälä-nimellä ensin tunnetun maakirjatalon on perustanut 1600-luvun loppupuolella Pekka Nisiuksenpoika Lämsä, joka joutui luopumaantalostaa 1677. Paikka osoitettiin sotamies Antti Lämsän ja hänen puolisonsa asuinpaikaksi 1750-luvulla.

Säräisniemen kappeliseurakunta osti Lämsälän 1784 ja talo siirrettiin Painuanlahden rannalle. Vielä samana vuonna maaherra vahvisti Lämsälän pysyväksi virkataloksi.

Kanttori Lätin perheen muutettua Vaalaan 1956 Lukkarila toimi seurakunnan kesäkotina sekä rippikoulujen, leirien ja perhejuhlien pitopaikkana.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Metsärinne**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-40-9
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: 1948
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Maisemallisesti edustava jälleenrakennusajan pihapiiri peltoaukean reunalla. Tilan elinkeinoina on ollut maanviljelys ja jäkälänpoiminta.

lähteet:

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Männikkö**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus:
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: liikenne
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: 1959
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Säräisniemen kuntakeskuksen elinkeinohistoriasta kertova tiilirakenteinen linja-autovarikko ja asuinrakennus vuodelta 1959.

historia:

Kestilästä kotoisin oleva kuorma-autoilija Kalle Hepo-oja aloitti liikennöimisen Muhoksen Kylmälänkylästä Ouluun ja pidensi reittiä sitten Säräisniemelle 1940. Toinen tukikohta tuli Säräisniemelle, kun Hepo-oja rupesi ajamaan kahdella autolla 1950-luvun alussa.

lähteet:

http://www.kirjastovirma.fi/muhos/autoilu (22.9.2017)

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Paavola**

kunta: Vaala

kiinteistötunnus: 785-408-1-173

kylä/k.osa: Säräisniemi

tyyppi: maa- ja metsätalous

ajoitus: 1864-1917

ajoitusselite: päärakennus 1852 (muutos 1952), aitta-tallirakennus 1861, navetta 1949, vilja-aitat 1796 ja1800-luku

arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Keskeisellä paikalla kyläraitin varressa kirkkoa vastapäätä sijaitseva pihapiiri, jossa on 1852 valmistunut ja 1952 muutettu päärakennus, aitta-tallirakennus vuodelta 1861, navetta vuodelta 1949 sekä luonnonkivistä muurattu maakellari. Hieman kauempana pihapiiristä ovat varasto- ja vilja-aitat vuodelta 1796 ja 1800-luvun alusta, elosuoja-riihirakennus 1800-luvun alusta, 1930-luvun sauna ja 1950-luvun lautarakenteinen lato. Tilaa ympäröi avoin peltomaisema ja kaikki pihapiirin rakennukset näkyvät hyvin Ylikyläntielle. Paavolan pihapiiri on maisemallisten ja rakennushistoriallisten arvojensa vuoksi yksi kylän tärkeimmistä.

Hieman etäämmällä, Vuolijoentien varressa, tilan pelloilla on alueellisesti harvinainen 1800-luvun niittysauna. Tilan mailla, Painuanlahden rannalla, on perinnebiotoopiksi luokiteltu rantalaidun.

historia:

Paavola on lohkaistu Juusolasta vuonna 1919.

1800-luvulta periytyvä luhtiaitta on kengitetty ja kunnostettu.

arviointi:

MRKY2015: M,R, Ht

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Painuanlinna**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-9-26
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: urheilu ja liikunta
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: 1950
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Suurehko punamullattu, selkeälinjainen, hirsirakenteinen ja vuoraamaton 1950 valmistunut seurantalo, johon on lisätty pulpettikattoinen eteinen 1962.

Painuanlinna on Vaalan vanhimman urheiluseuran, Painuan Jyskeen, seurantalo. Painuanlinnan sisustus on niukkaeleisyydessään viehättävä. Näyttämön perällä oleva lavastemaalaus on neittäväläisen taiteilija Seppäsen käsialaa. Pihan perällä on 1930-luvun varasto ja käymälä.

Talo on edelleen urheiluseurakäytössä ja siellä järjestetään erilaisia tapahtumia, tansseja ja juhlia kesäaikaan.

historia:

Samalla paikalla ollut suojeluskuntatalo paloi vuonna 1947. Vaalan vanhin urheiluseura, Painuan Jyske rakensi talon vuosina 1948-50 A. Leinosen suunnitelmien mukaisesti.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Pappilanranta**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-62-0
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: luhtiaitta 1880-luku, säilytysaitta 1845, kivinavetta 1884, rantasauna 1946, asuinrakenus 1981
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Entisen pappilan pihapiirin 1880-luvun luhtiaitta, säilytysaitta vuodelta 1845, kivinavetta vuodelta 1884 ja 1946 valmistunut rantasauna.

historia:

Tila on ollut aikoinaan seurakunnanpappilanaja virkatalona. 1970-luvun puolivälissä tila siirtyi yksityiseen omistukseen ja entinen pappila paloi vuonna 1981. Samalle paikalle rakennettiin uusi päärakennus.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Rantala**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-9-174
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: 1937
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Pieni pihapiiri kauniilla paikalla lähellä Painuanlahden rantaa. Hyvin alkuperäisasunsa säilyttänyt asuinrakennus on vuodelta 1937. Pihapiirissä on lisäksi uudempi liiteri.

historia:

Rantala oli torppa vuodesta 1891.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Suomela**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-1-24
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: liike-elämä ja kaupankäynti
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: 1909
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Maisemallisesti merkittävällä paikalla kyläraitin varrella sijaitseva vuonna 1909 valmistunut talo, joka on paikallishistoriallisesti merkittävä.

Talon ulkoasu on uudistettu jo 1950-luvulla. Sen alkuperäisissä ikkunoiden pielilaudoituksissa ja ruutujaossa oli jugend-piirteitä.

historia:

Suomela on alunperin rakennettu 1909 Suomalaisen Työväenliiton paikallisosaston taloksi. Työväenyhdistys luovutti talon irtaimistoineen ja varoineen 1918 perustetulle suojeluskunnalle, joka puolestaan luovutti sen 1923 Painuan Jyskeelle. Tila lohkaistiin Alilasta 1929. Suomelassa toimi apteekki 1946-54 ja Osuuspankin konttori lähes neljä vuosikymmentä.

lähteet:

Mäkelä Simo (toim.), 2000. Vaala - Oulujärven pitäjä. Encyclopedia Vaalaensis -pitäjäntietosanakirja. Vaalan kunta.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Suopelto**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-40-15
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: 1945
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Maisemallisesti merkittävä ja hyvin alkuperäisasunsa säilyttänyt pihapiiri vuodelta 1945.

historia:

Suopelto on lohkaistu Lämsälästä 1945. Päärakennus on samalta vuodelta. Tilan elinkeinoja ovat olleet metsätyöt, jäkälännosto, maanviljelys ja sahaus.

lähteet:

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Suutari**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-9-11
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: 1950-luvun loppu
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Pieni pihapiiri kyläraitin varrella, jossa on hyvin alkuperäisasunsa säilyttänyt rapattu tiilitalo ja jälleenrakennusajan navetta.

historia:

Suutari on ollut Iikan Torppa vuodesta 1888. Tilaa asusti ensin suutari ja kelloseppä Kalle Karppisen perhe. Seuraava isäntä oli kalastaja Toivo Laatikainen, joka toimi myös nuohoojana.

lähteet:

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Säräisniemen 1950-luvun kansakoulu**

kunta: Vaala

kiinteistötunnus: 785-408-5-85

kylä/k.osa: Säräisniemi

tyyppi: opetus ja koulutus

ajoitus: 1945-1974

ajoitusselite: 1959

arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

1950-luvun tiilirakenteinen koulu kyläraitin varrella. Se edustaa edustaa kuntakeskuksen jälleenrakennusajan julkista rakentamista.

historia:

Suunnittelutoimisto E. Niemelän piirtämä ja Toivo Paavolan rakennusryhmän rakentama tiilikoulun vanhin osa ja opettajien asuntola valmistuivat syksyllä 1959. Liikuntasalin toteutti Vaalan rakennuspalvelu koulun viimeisen peruskorjauksen yhteydessä vuonna 1988. Koulutyö loppui 2001.

lähteet:

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Säräisniemen hautausmaa**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-5-36
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: uskonnon harjoittaminen
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: hautausmaa 1890-luku, ruumishuone 1937
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

1890-luvulla perustettu metsähautausmaa. Hautausmaalla on hirsirakenteinen ja paanukattoinen 1937 valmistunut ruumishuone.

historia:

Hautausmaa perustettiin vuonna 1890 kirkosta erilleen Uusitalosta lohkaistulle palstalle.

Hautausmaata laajennettiin 1991. Suunnitelman uudelle osalle on tehnyt Simo Mäkelä. Muualle haudattujen muistomerkki on Raimo Jauhiaisen suunnittelema.

lähteet:

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Säräisniemen kirkko, tapuli ja kirkkotarha**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-80-0
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: uskonnon harjoittaminen
ajoitus: 1722-1808
ajoitusselite: 1781
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:
Säräisniemen kirkko on vuonna 1781 valmistunut ristikirkko, jonka rakentajaksi mainitaan kälviäläinen kirkonrakentaja Jaakko Suonperä. 1793 valmistuneen kellotornin suunnitteli läänin rakennusmestari Jaakko Riff .

Kirkon ja tapulin nykyinen ulkoasu ja sisustus ovat pääpiirteissään lääninarkkitehti J.R Basilierin muutossuunnitelmien mukaiset. Kirkko muutti muotoaan 1898, kun kirkon itäsiipeen rakennettiin sakasti ja etelä- ja länsisivuille eteiset ja Jaakko Suonperän kansanomainen tyyli vaihtui Basilierin suosimaan puurakenteisiin sovellettuun uusgoottilaiseen tyyliin. Tämä ilmenee etenkin ikkunoiden ja ulko-ovien kaarissa sekä kattopäätyjen muodoissa. Muilta osin pilasterit ja muu koristelu viittaavat klassiseen tyyliin.

Kirkon vieressä on vanha hautausmaa, sankarihaudat ja uudempi huoltorakennus vuodelta 1980. Sankarihaudat ja muistomerkki ovat vuodelta 1953.

historia:
Kirkko rakennettiin vuosina 1779-81 ja tapuli hieman myöhemmin vuonna 1793.

Kirkon rakentajaksi mainitaan Jaakko Suonperä. Malliltaan se on ristikirkko, jonka ulkonurkat ovat viistetyt. Kirkkohuoneen sisäkatteena on päistään särmikkäät puuholvit, jotka keskuksessa yhtyvät välittömästi toisiinsa, tehostaen siten ra kennuksen selvää ristikirkkoluonnetta. Tapulin suunnittelijaksi mainitaan läänin rakennusmestari Jaakko Rijf. Alun perin kirkko ja tapuli olivat pystylaudoitettuja ja punamullattuja sekä paanukattoisia.

Kirkon ja tapulin nykyinen ulkoasu ja sisustus ovat pääpiirteissään lääninarkkitehti J.R Basilierin muutossuunnitelmien mukaiset. 1898 tehdyssä korjauksessa sakaroita jatkettiin matalilla lisärakennuksilla ja kattoratsastajatorni purettiin pois. Suonperän kansanomainen tyyli vaihtui Basilierin suosimaan puurakenteisiin sovellettuun uusgoottilaiseen tyyliin. Tämä ilmenee etenkin ikkunoiden ja ulko-ovien kaarissa sekä kattopäätyjen muodoissa. Muilta osin pilasterit ja muu koristelu viittaavat klassiseen tyyliin.

Kirkon vieressä on vanha hautausmaa, sankarihaudat ja uudempi huoltorakennus vuodelta 1980. Uusi hautausmaa perustettiin vuonna 1890 kirkosta erilleen Uusitalosta lohkaistulle palstalle.

arviointi:

MRKY2015: Ht,R,T,I,S

lähteet:

http://vaalanseurakunta.fi/toimitilat-ja-paikat/saraisniemen-kirkko/ (2.5.2016)

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Tapiola**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-1-66
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: liike-elämä ja kaupankäynti
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: 1950-luvun loppupuoli
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Keskeisellä paikalla risteyksessä sijaitseva 1950-luvun loppupuolen kaksikerroksinen asuinliikerakennus.

historia:

Osuuskaupan myymälänhoitajaksi 1952 tullut Tapio Herranen perusti oman kaupan Suomelaan 1956. Pari vuotta myöhemmin hän osti tontin kyläteiden risteyksestä ja rakensi siihen asuinliikerakennuksen. Herraset harjoittivat kauppatoimintaa vuoteen 1971, jonka jälkeen kauppaa pitivät Veli ja Eila Pelkonen sekä edelleen Markku ja Helena Kovanen vuoteen 1992. Tämän jälkeen talossa on ollut muun muassa Kahvila Kumiterä.

lähteet:

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Toivola (entinen kunnantoimisto)**

kunta: Vaala

kiinteistötunnus: 785-408-1-30

kylä/k.osa: Säräisniemi

tyyppi: hallinto

ajoitus: 1864-1917

ajoitusselite: rakennettu noin 1890, kunnantoimisto 1933

arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

1900-luvun alussa rakennettu, teiden risteyksessä sijaitseva Toivola, jonka Säräisniemen kunta osti 1933. Kunnantoimiston lisäksi talossa on toiminut kunnan kantakirjasto ja asutuskassa. Myöhemmin talossa oli tekstiilikauppa. Talo on tärkeä kyläraitin maamerkkirakennus.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Toukola**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-9-82
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: 1930-luku
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Pieni 1930-luvun pihapiiri kyläraitin varrella. Talon isäntä oli Kainuun metsänhoitolautakunnan metsätalousneuvojana Säräisniemellä ja Vaalassa 1936-61.

lähteet:

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Valamo**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-5-16
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: pääraakennus 1885, sauna 1900-luvun alku
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Kylätien varren pihapiiri, jossa on 1885 valmistunut päärakennus, 1900-luvun alun sauna, hirsirakenteinen autotalli ja varasto. Valamo on entisen Säräisniemen kuntakeskuksen virkataloja. Talossa on toiminut posti 1900-luvun vaihteessa.

historia:

Talossa asui 1887-1930 postinhoitaja Aleksandra Castrén. Hänet nimitettiin vuonna 1887 avatun Säräisniemen kunnan ja kylän postiaseman ensimmäiseksi hoitajaksi.

Päärakennusta on korjattu 1980-luvulla.

lähteet:

Mäkelä Simo (toim.), 2000. Vaala - Oulujärven pitäjä. Encyclopedia Vaalaensis -pitäjäntietosanakirja. Vaalan kunta.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Valtala**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-10-4
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1918-1944
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Viljelymaiseman keskellä sijaitseva pihapiiri, jonka vanhimpia rakennuksia ovat 1800-luvun loppupuolen asuinrakennus, talli-aittarakennus, jyvä-vaateaitta ja riihi. Pihapiirissä on lisäksi 1940-luvun navetta ja kellari.

historia:

Säräisniemen vanhimpia tiedossa olevia torppia on ollut Iikan mailla oleva Käkikannanräme-niminen sotilastorppa, josta on tietoja jo vuodelta 1825 olevassa sotamiestorppien viljelyskartassa. Myöhemmin torppaa on kutsuttu Sattulaksi, Nahkuriksi ja Valtalaksi. Päärakennus on peruskorjattu 1970-luvulla.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Varis (entinen terveystalo)**

kunta: Vaala

kiinteistötunnus: 785-408-1-27

kylä/k.osa: Säräisniemi

tyyppi: sairaanhoito ja sosiaalihuolto

ajoitus: 1945-1974

ajoitusselite: 1948

arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Ruotsalaisten lahjoitusten turvin 1947-48 rakennettu terveystalo, joka on edustava esimerkki kyläraitin jälleenrakennuskauden julkisesta rakentamisesta.

Terveystalon alakerrassa oli neuvola ja lääkärin vastaanotto, ja yläkerrassa kätilön ja terveydenhoitajan asunnot. Nykyisin tämä kaksikerroksinen hirsitalo on asuinkäytössä.

historia:

Talo oli hirsipinnalla vielä 1952. Terveystalo toimi vuoteen 1954. Vuosina 1962-74 talossa oli Painuan baari. Talossa toimi myös parturi-kampaamo joitakin vuosia. Talo peruskorjattiin 1988.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Ylikyläntie 6**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785.408-1-272
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: asuinrakentaminen
ajoitus: 1945-1974
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:
Jälleenrakennusajan talo näkyvällä paikalla kyläraitinvarrella.

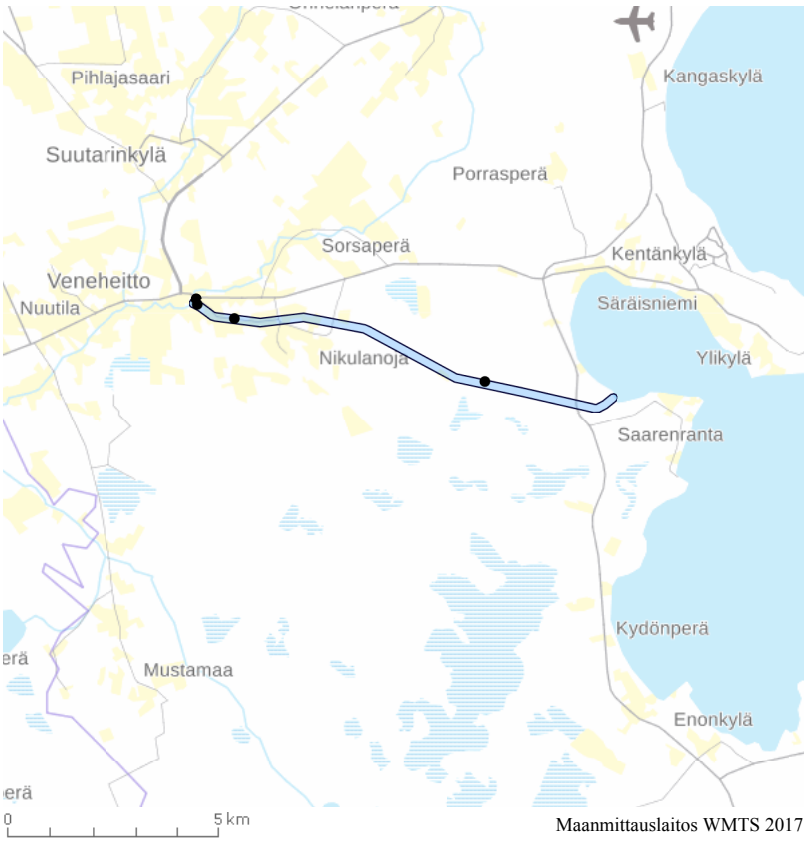

alueen nimi:	**Painuan uittokanava (RKY 2009)**
pääas. kunta:	Vaala
pääas. kylä/k.osa:	Veneheitto
tyyppi:	liikenneympäristö
arvottaminen:	valtakunnallisesti arvokas

alueen sisältämät kohteet:

Keskitalo

Konkka (Ala-Pohja)

Naapuri

Talassaari

kuvaus:

Siikajoen eli Neittävän uittokanava tai Painuan kanava on uittotoimintaan liittyvä mittava erikoisrakennelma 1900-luvun alusta.

Siikajoen uittokanava yhdistää Oulujärven länsirannalla olevan Painuanlahden ja Pohjanlahteen laskevan Siikajoen sivujoen, Neittävänjoen. Pituutta avoimella maakanavalla on lähes 13 km. Se kulkee pääosin multa-, turve- ja suoalueella, joten kanavan luiskat on tuoettu puurakenteilla ja kanavan reunaluiskiin on tasoitettu vonkapaikat. Painuanlahden päässä kanava kulkee 3,5 km kuivemman maan halki ja ns. Maaselän poikki on tehty noin 200 metrin pituinen kallioleikkaus. Pudotuskorkeuden (21,4 m) takia kanavaan on rakennettu yhdeksän 17-120 metrin pituista puuseinäistä uittoränniä. Puitten nostamista varten Neittävän joessa on ollut kolme höyryvoimalla toimivaa, proomujen päällä olevaa ja siirrettävää nostolaitetta, kiramoa.

Soidinkankaalla ollut uittotöistä ja kanavan kunnossapidosta huolehtineen kanavankaitsijan vahtitupa ulkorakennuksineen on siirretty Säräisniemelle ja sittemmin palanut. Myös kanavavahdin mansardikattoinen talo piharakennuksineen on tuhoutunut.

historia:

Oulujärveltä kuljetettiin vuosisatoja puuta maitse Siikajoelle Veneheiton kautta. Oulujärven yhdistämistä Pohjanlahteen esitti jo Pietari Brahe 1656. Sahateollisuuden kasvun myötä puutavaran kysyntä lisääntyi 1800-luvun lopulla ja rannikon sahat kiinnostuivat Kainuun metsävaroista.

Esitys Siikajoen uittokanavan rakentamisesta tehtiin Raahen Puutavaraosakeyhtiön ja Ruukin sahan omistajan A. Lagerlöfin aloitteesta 1898. Kanavan rakentaminen aloitettiin 1902 ja se oli valmiina 1908. Kanavan pohjaan tehtiin kalliokohtia lukuunottamatta puulava. Kanavan yli rakennettiin 10 palkkisiltaa ja kanava aidattiin osittain. Kanava rakennettiin valtion hätäaputöinä halla- ja katovuosien takia, töissä oli noin 200 miestä.

Siikajoki ei kuitenkaan täyttänyt toiveita edullisena uittoväylänä, vaan kanavan käyttö loppui kannattamattomana 1926. Kanava julistettiin luonnonkanavaksi 1935.

lähteet:

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1308

kohteen nimi: **Konkka (Ala-Pohja)**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-409-6-31
kylä/k.osa: Veneheitto
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: asuinrakennus ja talliluhtirakennus 1900-luvun alku, navetta 1962
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Talonpoikainen pihapiiri 1900-luvun alusta. Asuinrakennuksen hirret ovat peräisin Nuutilasta. Pitkä talliluhti rakennettiin tien varteen samoihin aikoihin. Asuinrakennuksessa toimi paikallinen puhelinkeskus 1930-70 luvuilla ja posti 1940-luvulla. Pihapiirissä on lisäksi 1962 rakennettu navetta ja sen takana 1990-luvulla rakennettu uusi asuinrakennus.

historia:

Konkan tila on erotettu Pohjan tilasta vuonna 1909.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Naapuri**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-409-20-8
kylä/k.osa: Veneheitto
tyyppi: asuinrakentaminen
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: 1930-luku
arvottaminen: paikallisesti arvokas

kuvaus:

Kanavanvarrentien vieressä sijaitseva pieni 1930-luvun hirsirakennus, jossa on yhden tupakeittiön lisäksi päreillä vuorattu eteisosa. Naapurin pienoinen hirsirakennus edustaa kanavan varrelle rakennettuja yksihuoneisia hirsisiä asuinrakennuksia. Rakennustyyppi on harvinainen kunnan alueella.

historia:

Talo kunnostettiin alkuperäisiä tyylipiirteitä kunnioittaen 1999-2000.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Talassaari**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-409-21-16
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: asuinrakentaminen
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: 1910-luvun alku
arvottaminen: ei arvoja

kuvaus:

Talassaari on 1910-luvulla rakennettu kanavavahdin talo loivalla metsäisellä kumpareella kanavan pohjoispuolella. Pihapiiriin kuuluu päärakennuksen lisäksi navetta, liiterirakennus, pihasauna ja pienoinen heinälato sekä vinttikaivo. Pihapiiri on erittäin viehättävä pienine rakennuksineen. Asuinrakennuksessa ja liiterissä on harvinainen mansardikatto.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Honkaranta**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-401-13-112
kylä/k.osa: Jaalanka
tyyppi: vapaa-aika ja matkailu
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: 1900-luvun alkupuoli
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:
Hirsirakenteinen huvila 1900-luvun alkupuolelta, piharakennus ja lato.

arviointi:
MRKY2015: R

lähteet:
Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Itärannan entinen kansakoulu**

kunta: Vaala

kiinteistötunnus: 785-401-7-11

kylä/k.osa: Jaalanka

tyyppi: opetus ja koulutus

ajoitus: 1945-1974

ajoitusselite: 1950

arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Oulujärven rannan tuntumassa sijaitseva, 1950 valmistunut kaksikerroksinen hirsirakenteinen kansakoulu ja piharakennus. Tämän kunnan viimeisen hirsikoulun rakensi veneheittolainen kirvesmies Paavo Leinonen rakentajaryhmineen.

historia:

Valtio osti 1975 koulun Oulujärven tutkimusaseman tiloiksi. Oulun yliopiston maantieteen laitoksen tutkimusasemalla tehtiin kaikkiaan noin 130 Oulujärveen ja sen ympäristöön liittyvää tutkimusta pro graduista väitöskirjoihin. Yliopisto luopui tutkimusasemasta vuonna 2004.

arviointi:

MRKY2015: R,M,I

lähteet:

Kauhanen Jouni, 2011. Paikallishistoriallisia välähdyksiä Oulujärven rantamilta. Esitelmä Leinosten suvun valtakunnallisessa sukujuhlassa Säräisniemellä Ruununkartanossa 13.8.2011.

Mäkelä Simo (toim.), 2000. Vaala - Oulujärven pitäjä. Encyclopedia Vaalaensis -pitäjäntietosanakirja. Vaalan kunta.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

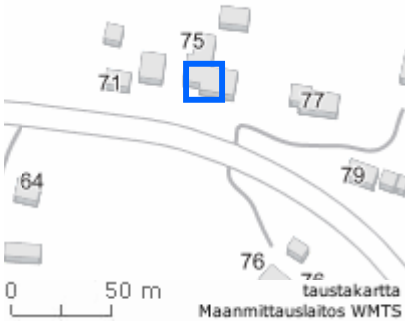

kohteen nimi: **Jaalangan terveystalo**

kunta: Vaala

kiinteistötunnus: 785-401-1-151

kylä/k.osa: Jaalanka

tyyppi: sairaanhoito ja sosiaalihuolto

ajoitus: 1945-1974

ajoitusselite: 1957

arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Kylämiljöön kannalta merkittävä 1957 valmistunut entinen terveystalo, joka on muutettu asuintaloksi. Talo on tyypillinen 1950-luvun julkinen puurunkonen rakennus.

arviointi:

MRKY2015: H

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Kankarin entinen kansakoulu**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-401-55-2
kylä/k.osa: Jaalanka
tyyppi: opetus ja koulutus
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: 1936
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Maisemallisesti tärkeällä paikalla valtatien varrelle sijaitseva, 1936 valmistunut kaksikerroksinen kansakoulu, jossa on jugendin ja 1920-luvun klassismin piirteitä. Koulun rakensi veneheittolaisen Heikki Leinosen kirvesmiesryhmä arkkitehti Toivo Salervon mallipiirustus nro 3A:n mukaan.

Kankarin kansakoulu ulkoasua leimaavat klassishenkiset yksityiskohdat kuten esimerkiksi peiterimoitettu pystylaudoitus ja julkisivuja jäsennöivät pilasterit. Sisääntulosivulla on kaksi sorvattujen pilarien kannattamaa avokuistia. Pihapiirissä on lisäksi 1947 valmistunut piharakennus ja sauna.

historia:

Koulurakennus on peruskorjattu vuonna 1990, mutta koulutyö loppui jo vuonna 1997. Koulurakennuksessa toimii nykyään Taidetalo.

arviointi:

MRKY2015: R,M,I

lähteet:

Helo Maria, Komulainen Minna ja Lyytikäinen Lasse, 2013. Katajainen kansa - Kainuun kulttuuriympäristöohjelma. 1. painos. Kainuun Etu Oy, Kainuun ELY-keskus, Elias Lönnrot-seura ry.

Mäkelä Simo (toim.), 2000. Vaala - Oulujärven pitäjä. Encyclopedia Vaalaensis -pitäjäntietosanakirja. Vaalan kunta.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Lahti**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-401-6-34, -6-25
kylä/k.osa: Jaalanka
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1809-1863
ajoitusselite: talli 1776, vanha päärakennus ja aitat 1800-luvun alku, navetta 1930-luku
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:
Maisemallisesti hienolla paikalla, pienellä kumpareella Jaalanganlahden itärannalla Vanhanojan varressa sijaitseva talonpoikainen pihapiiri, jonka rakennukset ja niitä ympäröivät viljelykset muodostavat kauniin näkymän myös Oulu-Kajaani valtatielle päin.

Pihapiirissä on 1800-luvun alusta periytyvä asuinrakennus, 1776 ja 1780-luvulla rakennettu talli, jyvä-aitta, kolme pikkuaittaa ja 1800-luvun alun vilja-aitta ja 1930-luvun hirsirakenteinen navetta. Rakennukset ovat säilyttäneet alkuperäisen asunsa hyvin.

Rannassa olevat kolme pikkuaittaa ja vilja-aitan kehä muodostavat harvinaisen aittarykelmän. Pikkuaitat ovat olleet nukkuma- ja verkkoaittoja. Pikkuaitat ovat erikoisen pieniä ja yksityiskohdiltaan kauniita.

Pihapiirissä on myös 1974 valmistunut asuinrakennus.

historia:
Lahden tila on vanha perintötila ja maakirjatalo. Talo on toiminut kestikievarina 1850-luvulla.

Lahden talon luona, valtatie 22:n varressa, on ollut koivikkokalmisto, jossa on poltettu vainajalle kuuluneet vaatteet ym. tavaroita kirkolle mentäessä. Kalmistoon kuuluneet isot männyt kaadettiin tien rakentamisen yhteydessä, samoin siihen kuulunut vaja purettiin. Kalmiston kohdalla on kuitenkin säilynyt vanhaa puustoa mm. iso kuusi.

Lahden talon pihapiirissä on tervahauta ja koko tilan mailta niitä löytyy 11. Talon lähistöllä rannassa on uiton aikainen laskupaikka, josta on jäljellä ympyrän muotoinen maavalli.

arviointi:
MRKY2015: R,M

lähteet:

Mäkelä Simo (toim.), 2000. Vaala - Oulujärven pitäjä. Encyclopedia Vaalaensis -pitäjäntietosanakirja. Vaalan kunta.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Nahkasalmi ja Tuomaala**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-401-27-7, 27-8
kylä/k.osa: Jaalanka
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: Nahkasalmen päärakennuksen pirtti 1898 ja kamarit 1900-luvun alku, Tuomaalan 1860-luku
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:
Nahkasalmen ja Tuomaalan yhteinen talonpoikainen pihapiiri. Rakennusryhmän viehätys perustuu rakennuskannan monilukuisuuteen ja alkuperäisyyteen

Nahkasalmen vanhan päärakennuksen pirtti on vuodelta 1898 ja kamarit 1900-luvun alusta. Piikojen aitta on 1800-luvun puolivälistä. Kivinavetta on rakennettu 1914, jauho- ja isoaitta 1920-luvulla, lautarakenteinen suuri elosuoja vuonna 1933 ja maakellari 1940-luvulla. Suuressa kivinavetassa on jäljellä harvinaisen hyvin säilynyt 1920-luvun sisustus. Nahkasalmen rakennukset ovat säilyttäneet hyvin alkuperäisasunsa.

Tuomaalan asuinrakennus periytyy 1860-luvulta ja siinä on multapenkkiperustus. Heinälato on 1850-luvulta ja savusauna 1880-luvulta. Ruoka-ja säilytysaitta ja paja ovat valmistuneet 1905. Kokonaisuuteen kuuluvat lisäksi riihi ja lato sekä rannassa Nahkasalmen jyväaitan laareista tehty sauna ja ennen muualla piha-aittana ollut verkkovaja.

historia:
Nahkasalmi on ollut alunperin vuonna 1814 perustettu kruununmetsätorppa, jonka asukkaat lunastivat itsenäisiksi tilaksi vuonna 1936. Tällöin tila myös jaettiin Nahkasalmen ja Tuomaalan tiloihin. Myös pihapiirin rakennukset ositettiin, jopa navettarakennus jaettiin kahteen osaan.

Vaalan rautatiesillan kivet ovat peräisin Nahkasalmen tilalta. Navetan kivijalka on rakennettu sillanrakennukseen kelpaamattomista kivistä.

Kruununtorpan ensimmäinen isäntä oli Juho Forsström, joka oli Myllyrannan ruukin hamariseppä. Nahkasalmen talo ja sen edessä oleva salmi on ollut tervansoutajien levähdys- ja suojapaikka. Tervaveneitä varten oli salmeen tehty kivilaiturikin. Nahkasalmen isäntinä on ollut myös Oulujärvellä liikennöineen Salo-laivan kapteeni Vilho Pirinen. Salo-laivan kello on Nahkasalmen päärakennuksen vellikellona. Talon lähistöllä on tervahauta.

arviointi:
MRKY2015: R,M,S

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Ojala**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-401-12-41
kylä/k.osa: Jaalanka
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1809-1863
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Luonnonkauniilla paikalla Kiveslahden pohjoisrannalla sijaitseva pihapiiri, jossa on 1800-luvun alkupuolelta periytyvät asuinrakennus, piha-aitta ja navetta-tallirakennus. Rannassa on ranta-aitta ja sauna. Harmaantuneet rakennukset ovat säilyttäneet alkuperäisasunsa hyvin ja ne muodostavat ehjän kokonaisuuden.

historia:

Ojala on Kekkolan talon entinen torppa (1776-1868), joka sai Isossajaossa uudistilan aseman. Ojala on entinen Kivioja nro 12.

lähteet:

Leinosten sukulehti 2, 2002. Leinosen sukuseura ry,

Mäkelä Simo (toim.), 2000. Vaala - Oulujärven pitäjä. Encyclopedia Vaalaensis -pitäjäntietosanakirja. Vaalan kunta.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Pinolan vilja-aitta**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-401-2-17
kylä/k.osa: Jaalanka
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1722-1808
ajoitusselite: 1738
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:
Jykevä vilja-aitta vuodelta 1738. Aitta on otsallinen, jalustallinen ja verrattain suurikokoinen.

historia:
Pinola muodostettiin Tervolan tilasta vuonna 1943. Aitta tunnetaan myös Ranta-Tervolan aittana.

arviointi:
MRKY2015: Ht

lähteet:
Mäkelä Simo (toim.), 2000. Vaala - Oulujärven pitäjä. Encyclopedia Vaalaensis -pitäjäntietosanakirja. Vaalan kunta.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Väätäjän tuulimylly**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-401-13-115
kylä/k.osa: Jaalanka
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: rakennettu 1866
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Vaalan parhaiten säilynyt tuulimylly, joka on alunperin rakennettu Oterman Kekkolassa 1866. Myllyn koneisto, kivet, tuutti ja muu sisustus ovat alkuperäiset. Nykyisellä paikalla on aikaisemmin ollut Väätäjän tilan tuulimylly, joka purettiin 1941.

historia:

Tuulimylly siirrettiin 1975 Karppisen kesämökkitontille Juurikkaniemeen ja tuulimyllyn keskitukki, osa takaseinää, siivet sekä katto uusittiin. 2000-luvulla Väätäjän sukuseura siirsi tuulimyllyn nykyiselle paikalle ja korjasi sen.

arviointi:

MRKY2015: R,M

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Haataja (Mankinen)**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-402-5-44
kylä/k.osa: Kukkola
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: päärakennus 1918
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Näkyvällä paikalla pienellä kumpareella sijaitseva talonpoikainen pihapiiri, jonka päärakennus on siirretty sijansa vuonna 1918 nykyiselle korkealle kivijalalle. Nykyinen kuisti on tehty vuonna 1937. Päärakennus on Vaalan ainoa vanha asuinrakennus, jossa on asuintiloja on myos korkealla kivijalalla tehdyssä kellarikerroksessa. Näissä muutoksissa on nähtävissä talon pojan Eenokki Mankisen Amerikan siirtolaisena omaksumia tyylipiirteitä.

Pihapiirissa on myös 1900-luvun alun navetta ja vanha jyväaitta. Pihapiirissä olleet piikojen aitta ja 1850-luvulta periytyvä romuaitta on siirretty 1986 nykyiselle paikalleen Penikkalammen länsipuolelle.

historia:

Haatajan tila perustettiin jo 1640-luvulla. Taloa on kutsuttu Koukkarilaksi tilalla Isonvihan aikana asuneen suvun mukaan. Vasta vuonna 1845 tilan nimi muutettiin Haatajaksi. Haatajan maille perustettiin kahdeksan torppaa tai mäkitupaa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Niistä muodostettiin itsenäisiä tiloja 1920- ja 30-luvuilla.

Haatajassa on toiminut ennen sotia Osuuskassa ja posti. Sotien jälkeen talossa oli puhelinkeskus.

Pihapiirissä oli 1980-luvulle saakka toinen asuinrakennus - niin sanottu vanha puoli.

arviointi:

MRKY2015: R,M

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Heikka**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-403-1-123
kylä/k.osa: Manamansalo
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: päärakennus 1900 ja talousrakennus 1951
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Loivalla mäellä lammen rannassa sijaitseva uhkea päärakennus vuodelta 1900, jonka merkitys Kivarinperän kylämiljöössä on kiistaton. Tilalla on myös tiilinen talousrakennus vuodelta 1951.

historia:

Heikka on yksi niistä harvoista pitäjän taloista, jotka varmuudella ovat olleet olemassa jo 1500-luvun puolivälistä. Talon perustaja lienee ollut jo 1530-luvulla mainittu Paavo Karppinen, joka tuli Oulujärven erämaahan ensimmäisten vakinaisten asukkaiden joukossa. Heikka ja Kivari yhdessä vastasivat posti- ja kestikievaritalon tehtävistä vuodesta 1712 alkaen yhtäjaksoisesti 1860-luvulle saakka.

lähteet:

Heikkinen Reijo, 2004. Mainio Manamansalo.

Leinosten sukulehti 2, 2002. Leinosen sukuseura ry.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Hovila ja Yrjölä**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-403-9-90, 9-121, 9-81
kylä/k.osa: Manamansalo
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1809-1863
ajoitusselite: Hovilan päärakennus 1830-luku ja talliluhti 1840-luku, vilja-aitta ja tuulimylly 1800-luvun alku
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Kaaresjärven itärannalla olevat Hovila ja Yrjölä muodostavat harvinaisen vaikuttavan kokonaisuuden. Hovilan 1830-luvulta periytyvä päärakennus, 1840-luvun luhti-tallirakennus ja 1800-luvun alun vilja-aitta ovat säilyttäneet alkuperäisasunsa hyvin. Yrjölän vanha asuinrakennus ja yhdistetty talli-luhti-navettarakennus on rakennettu 1800-luvun puolivälin paikkeilla. Useita Yrjölän rakennuksia on aikojen saatossa siirretty muualle.

Tiloilla on yhteinen tuulimylly, joka on alueellisesti harvinainen ja kylämiljöön kannalta merkittävä rakennus. Myllyssä on myös koneisto ja kivet jäljellä.

historia:

Hovila on vanha perintötila ja maakirjatalo. Sen tiedetään olleen olemassa jo 1500-luvulla. Yrjölä on erotettu Hovilasta 1930-luvun alussa.

Hovilan maakirjatalo on 1600-luvulta, jolloin sitä kutsuttiin perustajasuvun mukaan Rahikkalaksi. Simo Mäkelän mukaan on mahdollista, että Manamansalon ensimmäisen papin Olavi Laurentiin eli Rahikan pappila olisikin sijainnut Hovilassa. 1660-luvulla taloon tuli uusi isäntä, jonka nimen mukaan taloa ryhdyttiin kutsumaan Niilekseläksi. Tämä nimi oli käytössä vielä 1850- luvulla. Hovilan asukkaat kuolivat nälkään vuonna 1709, jolloin talo autioitui ja siirtyi kruunun omistukseen.

Mikko Haataja osti tilan vuonna 1757. Vuonna 1928 Hovilaan yhdistettiin Tervo, josta oli kuitenkin erotettu Partalan torppa. Näin Hovilasta tuli joksikin aikaa pinta-alaltaan Manamansalon suurin tila. Tila kuitenkin jaettiin vuonna 1931 kolmeen osaan: Hovilaan, Yrjölään ja Haatajaan. Hovilan tilaan ovat kuuluneet myös Kallion ja Perälän torpat ja Hätilän, Aholan, Mustaniemen, Kaivosojan ja Rysäniemen mäkituvat.

Hovilan poika oli Kasimir Leinon koulukaveri. Eino Leino on yöpynyt Hovilassa.

lähteet:

Heikkinen Reijo, 2004. Mainio Manamansalo.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Kangas ja Ala-Kangas**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-403-7-12, -7-24
kylä/k.osa: Manamansalo
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1809-1863
ajoitusselite: Kankaan ja Ala-Kankaan päärakennukset, hirsinavetta ja aitta 1800-luvun alkupuoli
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Kangasperän hienoon maisemakokonaisuuteen kuuluvat Kankaan ja Ala-Kankaan pihapiirit. Kankaan 1800-luvun alkupuolelta periytyvät päärakennus, hirsirakenteinen navetta ja aitta ovat säilyttäneet hyvin alkuperäisasunsa. Kangas oli kievarilaitoksen loppuaikoina 1900-luvun alkupuolella talvikievarina.

Ala-Kankaan 1800-luvun alun asuinrakennus ja 1900-luvun alun talliluhtirakennus ovat myös säilyttäneet alkuperäisasunsa. Kankaan ja Ala-Kankaan talot ovat olleet aikoinaan yhdistettynä toisiinsa katoksella. Rakennusryhmää ympäröi peltomaisema ja se muodostaa yhdessä Yli-Kankaan (Huvikumpu) rakennusten kanssa Kangasperän kylämiljöön.

Kankaan talon lähistöltä alkaa yli 70 kuoppaa käsittävä Martinkannan pyyntikuoppaketju.

Kankaan uusi tilakeskus on rakennettu vanhasta erilleen. Sen puurakenteinen asuinrakennus valmistui vuonna 1955 ja tilan tiilinen talousrakennus vuonna 1954.

historia:

Kankaan päätila lohkottiin 1920-luvulla, jolloin siitä muodostui Kankaan tilan lisäksi Yli-Kangas, Ala-Kangas, Leinola ja Rusila.

lähteet:

Heikkinen Reijo, 2004. Mainio Manamansalo.

Leinosten sukulehti 2, 2002. Leinosen sukuseura ry.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Salmelan entinen Kainuun Osuusliikkeen kauppa**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-403-1-10
kylä/k.osa: Manamansalo
tyyppi: liike-elämä ja kaupankäynti
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: 1920-luku
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:
Kainuun Osuusliikkeen kauppa 1920-luvulta. Pihassa on lisäksi hirsirakenteinen varasto ja sauna.

historia:
Manamansalon ensimmäinen kaupparakennus 1920-luvun alusta. Kauppa rakennettiin Talviaissaareen vilkkaan veneväylän varrelle.

lähteet:
Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Vanha hautausmaa ja muistomerkkikirkko**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-403-878-8
kylä/k.osa: Manamansalo
tyyppi: hautausmaa
ajoitus: 1524-1617
ajoitusselite: 1550-luku, muistomerkkikirkko 1959
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Kainuun vanhin kristillinen hautausmaa 1500-luvulta ja ulkokirkko, joka on rakennettu Oulujärven seurakunnan 1559 rakennetun kirkon paikalle. Ulkokirkon ja muistomerkin ovat suunnitelleet arkkitehdit Eero Huotari ja Tuomas Väyrynen vuonna 1959 Oulujärven erämaaseurakunnan 400-vuotisjuhlan kunniaksi.

historia:

Oulujärven seurakunnan ensimmäinen kirkko oli rakennettu vuonna 1559, mutta se poltettiin rappasotien aikana 1581. Samalla katosi myös kirkonkello, joka kuitenkin löytyi yli 400 vuotta myöhemmin vuonna 1990 Solovetskin luostarista Vienanmeren rannalta.

Paikalta on löydetty myös merkkejä kivikautisesta asutuksesta.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **1950-luvun Vaalan koulu ja asuntola**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-1-24, 19-63
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: opetus ja koulutus
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: 1950
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:
Vaalan ensimmäinen koulutalo vuodelta 1950. Martti Heikuran tekemät koulun piirustukset kunnanvaltuusto hyväksynyt kokouksessaan 21.12.1948.

historia:
Tontti ostettiin Toppila Oy:ltä rautatieaseman läheltä.

arviointi:
MRKY2015: R,I

kohteen nimi: **Ahmala**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-93-30
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1809-1863
ajoitusselite: varastomakasiini 1800-luvun alkupuoli, asuinrakennus 1800-luku, kellarit 1919, talli 1940-luku
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Vaalankurkun länsirannalla sijaitseva entinen kauppapaikka ja matkailijayhdistyksen hotellin paikka. Ahmalan pihapiirissä on nykyään 1800-luvun asuinrakennus ja suuri varastomakasiini 1800-luvun alkupuolelta, 1919 valmistuneet hotellin kellarit vuodelta sekä 1940-luvun kivirakenteinen talli ja pihasauna.

historia:

Isonjaon kartassa näkyy Ahmalan tilan maalla Paason torppa, josta Myllyrannan ruukin omistaja Viktor Åkerblom laajensi itselleen asuintalon ja kauppakartanon. Myös tätä uutta paikkaa alettiin kutsua Ahmalaksi, vaikka Paason nimi eli vielä pitkään paikkakuntalaisten keskuudessa.

Ahmalan omistanut Uleå-yhtiö päätti vuonna 1919 ryhtyä rakentamaan voimalaitosta Niskakoskeen. Henkilökunnan asunnoksi rakennettiin Ahmalan pihapiiriin iso kaksikerroksmen hirsinen päärakennus, johon käytettiin osaksi Myllyrannan ruukin jo rappeutuneen päärakennuksen hirsiä. Kun yhtiö joutui luopumaan voimalaitoksen rakentamisesta, se vuokrasi vuonna 1926 Ahmalan Suomen Matkailijayhdistykselle Vaalan hotelliksi. Hotellia käyttivät pääasiassa koskenlaskijat. Vasta sota lopetti hotellin toiminnan. Se paloi talvisodan pommituksissa palopommin osuttua siihen.

arviointi:

MRKY2015: R,H

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Askonen**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-130-0
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: päärakennus 1894; vaate- ja ruoka-aitta 1840; kanala, jyväaitta ja riihi/puimala 1850-luku
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Alkuperäisen asunsa hyvin säilyttänyt ja Oulujokeen asti ulottuvien peltojen ympäröimä pihapiiri, joka yhdessä viereisen Iso-Askolan muodostaa maisemallisesti tärkeän kokonaisuuden. Pihapiirissä on asuinrakennus 1900-luvun alusta, vaateaitta vuodelta 1887, tallilliiterirakennus 1890-luvulta, kivinavetta vuodelta 1914, piikojen ja renkien aitta 1900-luvun alusta sekä puimala/riihi/talli, kellari ja riihi 1890-luvulta.

historia:

Askola on yksi niistä neljästä talosta, jotka rappasotien täydellisen hävityksen jälkeen perustettiin 1600-luvun alkuvuosina Niskan kylään . Askolan tilakeskus on luultavasti alusta saakka sijainnut Askolanniemessä Kurenkosken äärellä. Tilan arvellaan saaneen nimensä ensimmäisen isännän, savolaisyntyisen Antti Askoisen mukaan. Tila jaettiin vuonna 1878 kahtia, jolloin toisen puolen nimeksi tuli Iso-Askola.

arviointi:

MRKY2015: R,M,S

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Iso-Askola**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-11-181
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1864-1917
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Pohjoispohjalainen suljettu pihapiiri, jonka päärakennus on vuodelta 1894. Tilalla on lisäksi muun muassa kivinavetta vuodelta 1905, 1880-luvun talli-luhtirakennus, vaate- ja ruoka-aitta vuodelta 1840, 1850-luvulta periytyvät kanala ja jyvä-aitta, pärelato 1900-luvun alusta, riihi/puimala 1850-luvun lopulta ja 1800-luvun lopun maakellari.

Iso-Askola muodostaa Askosen kanssa selkeästi rajautuvan maisemallisesti ja rakennushistoriallisesti merkittävän kokonaisuuden, jota ympäröi avoin peltomaisema.

arviointi:

MRKY2015: R,M,S

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Järvikylän entinen kansakoulu**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-36-54
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: oikeuslaitos
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: 1921 ja 1950-luku
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Rakennusmestari K.A. Korhosen piirtämä hirsirakenteinen kansakoulu vuodelta 1921. Koulun ikkunoissa on kauniita, jugendvaikutteisia yksityiskohtia. Pihapiirissä on myös 1950-luvun koulu, hirsirakenteinen pihasauna ja ulkovarasto.

arviointi:

MRKY2015: R,M,I

lähteet:

Mäkelä Simo (toim.), 2000. Vaala - Oulujärven pitäjä. Encyclopedia Vaalaensis -pitäjäntietosanakirja. Vaalan kunta.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Ketola**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-7-3
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: asuinrakentaminen
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: 1900-luvun alku
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Ketolan pihapiiri sijaitsee Vaalan kunnassa Partalan kylässä luonnonkauniilla paikalla Oulujoen pohjoisrannalla noin yksi kilometri Nuojuanlammesta pohjoiseen päin. 1900-luvun taitteessa perustentun torpan nimi oli alun perin Lusua mutta 1900-luvun alkuvuosien lainhuudoissa tila sai nimen Ketola. Ketolan torpassa on pirtti, keittiö ja kamari. Lisäksi pihapiirissä on asuinrakennuksen kanssa samanaikainen hirsirunkoinen ulkorakennus, jossa on pieni navetta, liiteri ja puoji. Pihapiiriä rajaa myös pieni aittarakennus, uudempi sauna ja maakellari.

historia:

Ketolan torppa toimi alkuvuosinaan Oulujoen laskumiehen asumuksena. Koskenlasku Oulujoen koskissa oli erikoisammattitaitoa vaativaa työtä ja laskumiehet olivat kruunun asettamia koskenlaskun ammattilaisia. Koskenlaskijan valtakirjan myönsi maaherra vain valan vannoneille ammattilaisille. Jokaisella koskella oli oma luotsinsa, laskumies, joka odotti omassa tukikohdassaan kosken niskalla suvantoa alas lipuvia koski- ja tervaveneitä. Laskumies saattoi veneen kerrallaan turvallisesti oman koskensa läpi. Kun työ oli tehty, hän kiipesi oma perämela olallaan takaisin luotsiasemalleen.

Illikaisen neidit ostivat Ketolan tilan rakennuksineen 1930-luvulla kesäasunnokeen. Heidän aikanaan talon joenpuoleiselle seinustalle rakennettiin pitkä katettu kuisti. Illikaisen neidit möivät Ketolan Autoliitolle, joka käytti sitä lomakäytössä. Autoliitto möi Ketolan yksityiselle omistajalle lomakäyttöön vuonna 1966.

arviointi:

MRKY2015: R,H

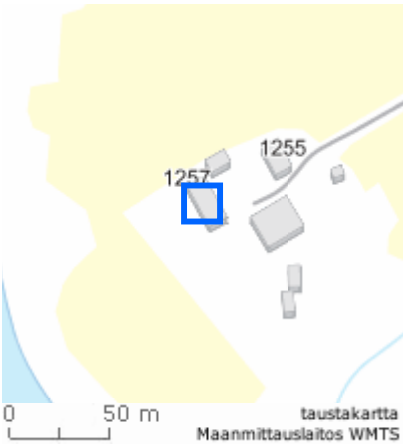

kohteen nimi: **Kukko-oja**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-33-13
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1809-1863
ajoitusselite: päärakennus 1800-luvun alku, luhti-tallirakennus ja vilja-aitta 1800-luku
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Maisemallisesti merkittävä ja ehjän kokonaisuuden yhdessä ympäröivien peltojen kanssa muodostava neliömäinen pihapiiri, jonka 1800-luvulta periytyvät rakennukset ovat säilyttäneet hyvin alkuperäisyytensä. Tilalla on 1800-luvun alusta periytyvä päärakennus, 1800-luvun luhti-tallirakennus ja kolmikerroksinen vilja-aitta sekä riihi ja hirsirakenteinen pihasauna. Pihapiirissä on lisäksi 1970-luvun asuinrakennus ja navetta.

historia:

Kukko-ojan tila on Törmäkylän vanhoja kantatiloja. Talo sai uudistilan oikeudet jo 1700-luvun puolella. Talon nimi tulee Iso- ja Pieni-Kukko-oja nimisistä, jotka laskevat Oulujokeen talon molemmin puolin.

arviointi:

MRKY2015: R,M,S

lähteet:

Mäkelä Simo (toim.), 2000. Vaala - Oulujärven pitäjä. Encyclopedia Vaalaensis -pitäjäntietosanakirja. Vaalan kunta.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

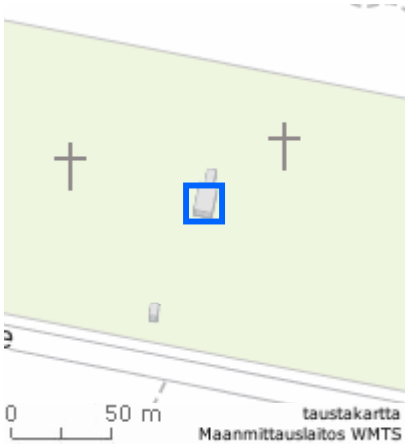

kohteen nimi: **Kurikkavaaran kappeli ja Vaalan hautausmaa**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-73-0
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: uskonnon harjoittaminen
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: 1958
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Jyrkkäkattoinen hirsirakenteinen siunauskappeli ja kellotapuli vuodelta 1958. Kappelia ympäröi Vaalan hautausmaa.

arviointi:

MRKY2015: R,M

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

http://vaalanseurakunta.fi/toimitilat-ja-paikat/vaalan-hautausmaa/ (13.9.2016)

kohteen nimi: **Nuojuan rautatieasema**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-11-25
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: liikenne
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: 1927
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Nuojuan kylämiljöön kannalta tärkeä 1927 valmistunut hirsinen asemarakennus, pihasauna ja liiterirakennus ja tiilistä muurattu maakellari. Asema piharakennuksineen edustaa tyypillistä aikansa asema-arkkitehtuuria, johon kuuluvat hyvin tehdyt ja selkeät rakenteet.

Thure Hellströmin suunnittelema asemarakennus rakennettiin Utajärven ja Vaalan välisen rautatien rakentamistöiden yhteydessä vuonna 1927. Samanlaiset asemarakennukset rakennettiin myös Madekoskelle, Rovalle, Sosoon, Hyrkkäälle ja Niskaan. Asemarakennuksen makasiiniosaa jatkettiin vuonna 1939. Toisen kerran rakennusta laajennettiin 1948, jolloin toiseen kerrokseen tehtiin muutoksia.

historia:

Liikennepaikka avattiin liikenteelle rataosan Utajärvi–Vaala valmistuessa vuonna 1929. Nuojuan kylässä sijainnut sahalaitos oli rautatiekuljetusten pääasiallinen käyttäjä. Lisäksi kahden kilometrin päästä idässä sijaitsevasta Santamäestä tuotiin hiekkaa radan kunnossapitotarpeisiin.

Toisen maailamsodan aikana Nuojuan pysäkin kautta kulki suuri joukko sotavankeja Pelsolle sotavankileirille 4.

Liikennepaikan itäpuolella sijaitsi myös vaihde, josta erkanivat pistoraiteet Jylhämän ja Nuojuan voimalaitostyömaille. Raiteet olivat käytössä 1940–1950-lukujen vaihteessa, kun voimalaitospatoja rakennettiin. Voimalaitosten valmistuttua raiteet vaihteineen purettiin pois. Ratalinjat ovat edelleen nähtävillä sekä kartalla että luonnossa.

Henkilöliikenne lakkautettiin 1980-luvulla lättähattuliikenteen päättyessä, ja se jäi miehittämättömäksi ratatyökoneiden väistöpaikaksi. Liikennepaikalla ei koskaan ollut varsinaisia turvalaitteita vaihteiden lukitusta lukuun ottamatta.

Liikennepaikan pääraiteen vaihteet purettiin syksyllä 2004 ja ratapiha purettiin kesällä 2005. Liikennepaikka poistui rautatieliikennepaikkojen luettelosta 5. kesäkuuta 2005 julkaistun uuden luettelon myötä.

Kyläyhdistys kunnosti entisen asemarakennuksen kylätaloksi 1994-95.

arviointi:

MRKY2015: R,M

lähteet:

Iltanen Jussi, 2009. Radan varrella. Suomen rautatieliikennepaikat. Karttakeskus.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

http://www.mikanhuone.com/oulu-kontiomaki.html (30.8.2016)

http://suomenhistoriaa.blogspot.fi/2008_12_01_archive.html (30.8.2016)

kohteen nimi: **Oulujoki Oy:n sahanjohtajan asunto**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-85-1
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: asuinrakentaminen
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: 1950
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Aarne Ervin suunnittelema sahanjohtajan asuintalo Vaalan Sahanrannassa kuuluu Oulujoki Oy:n 1950-luvun vaihteessa rakentamiin asuinrakennuksiin. Rakennus edustaa arkkitehti Ervin asuntoarkkitehtuuria parhaimmillaan. Pihapiirin rakennukset on sovitettu erityisen hienovaraisesti ympäristöönsä.

historia:

Päärakennus on rakennettu vuonna 1950 Sahanrannan alueella toimineen Oulujoki Oy:n sahan johtajalle asuinkäyttöön. Sahalta puutavara toimitettiin Oulujoen voimalaitosten rakennuksille.

Päärakennus on aikojen saatossa ollut usean Oulujoki Oy:n työntekijän asuntona sekä lopulta myös Oulujoki Oy:n henkilökunnan virkistys- ja edustuspaikkana.

arviointi:

MRKY2015: R,M

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Polvi**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-25-10
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: ruoka- ja vaateaitat 1700-luku
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Maisemallisesti tärkeällä paikalla peltoaukion keskellä sijaitseva talonpoikainen pihapiiri, jossa on 1800-luvulta periytyvä asuinrakennus (pirtti 1905), talli-luhtirakennus 1860-luvulta, jyvä-aitta vuodelta1866 ja 1700-luvun ruoka- ja vaateaitat, holvattu kivikellari ja riihi.

Pihapiirissä on lisäksi uudempi asuinrakennus ja navetta sekä peltisiä konesuojia. Pihapiiri ja sitä ympäröivät pellot muodostavat kauniin hoidetun viljelysmaiseman.

historia:

Polven tila on vanha perintötila ja maakirja talo. Sen perusti Joonas Polvi kruunun uudistilaksi viimeistään vuonna 1768. Tila on saanut nimensä talon kohdalla olevan laivan polvimaisen joenmutkan mukaan .

Talon pihapiiri on sijainnut 1700-luvulla lähempänä joen rantaa, mutta jo 1850-luvun alussa rakennukset ovat sijainneet nykyisessä pihapiirissä.

arviointi:

MRKY2015: R,M,Ht

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Uiton kämppä**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-404-133-0
kylä/k.osa: Niska
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: 1930-luku
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Uittomiesten hirsirakenteiset kämppä, sauna ja rantamakasiini 1930-luvun lopulta, kun uittotoiminta oli vilkkaimmillaan. Kämpän alakerrassa oli työmiesten nukkumapaikat ja ruokailu sekä konttori. Yläkerrassa oli työnjohtajan asunto. Kämppä oli kesäaikaan vilkkaassa käytössä, majoitettuna saattoi olla parikymmentäkin työmiestä.

Uiton kämpän lähistöllä on entinen venevalkama ja sen vieressä lautarakenteinen venevaja, joka kunnostettu kanoottitalliksi.

historia:

Venevajan pärekatto on uusittu kesällä 2000. Kesällä 2002 kämppärakennus maalattiin ja portaat uusittiin.

Pihassa ollut ulkorakennus on palanut.

arviointi:

MRKY2015: R,M,H

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Hyrynpuron kämppä**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-405-6-53
kylä/k.osa: Oterma
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: 1899
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Entinen Salmenkorvan talon niittysauna vuodelta 1899, joka on ollut niittymiesten, tervanpolttajien ja hakkuumiesten tukikohtana. Myöhemmin kämppä on toiminut eräkämppänä. Aivan kämpan lähella on yksi tervahauta.

arviointi:

MRKY2015: R,Ht

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Kekkola**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-405-4-1
kylä/k.osa: Oterma
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: asuinrakennus 1920-luku
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Talonpoikainen pihapiiri, jossa on alkuperäisasunsa hyvin säilyttänyt 1920-luvun asuinrakennus, jyväaitta ja luhtirakennus, rantasauna ja maakellari.

historia:

Kekkola on vanha perintötila ja maakirjatalo. Paikalla on tiettävästi asuttu jo 1600-luvulla. Se lunastettiin perintötaloksi vuonna 1831. Otermajärven etelärannalla sijaitseva Kekkolan tila oli ennen pelkän vesireitin varassa.

Navetta ja liiterilato on purettu ja tuulimylly on siirretty Väätäjänniemeen.

arviointi:

MRKY2015: R,M,S

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Koukkarin vaateaitta ja Välitalon aitat**

kunta: Vaala

kiinteistötunnus: 785-405-1-62, -1-6

kylä/k.osa: Oterma

tyyppi: maa- ja metsätalous

ajoitus: 1722-1808

ajoitusselite: Koukkarin aitta 1766, Välitalon säilytysaitat 1700-luvun loppu, vilja-aitta 1800-luvun alku

arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Maisemallisesti tärkeällä paikalla Otermajärven rannalla sijaitsevat neljä aittaa, joista vanhin on 1766 rakennettu Koukkarin vaateaitta. Aittarakennus on poskellinen ja jalustallinen. Aitan vieressä on vuonna 1946 rakennettu Koukkarin savusauna.

Välitalon rannassa on kolme aittaa 1700-luvun lopusta ja 1800-luvun alusta. Kaksi näistä on poskellista ja jalustallista säilytysaittaa ja aivan rannan tuntumassa on suurempi jyväaitta.

arviointi:

MRKY2015: Ht,R

lähteet:

Mäkelä Simo (toim.), 2000. Vaala - Oulujärven pitäjä. Encyclopedia Vaalaensis -pitäjäntietosanakirja. Vaalan kunta.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Oterman nuorisoseurantalo**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-405-11-3
kylä/k.osa: Oterma
tyyppi: kulttuuri
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: 1929
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Talkoovoimin 1927 rakennettu nuorisoseurantalo metsäisellä tontilla Otermantien varressa Paatinjärven rannan tuntumassa.

historia:

Nuorisoseura perustettiin 1916. Ensimmäsiet iltamat omassa talossa pidettiin 23.3.1099. Toiminta loppui 1960-luvulla, mutta virisi uudelleen 1980-luvulla, jolloin talon perustukset korjattiin. Talo maalattiin punamullalla 1999.

arviointi:

MRKY2015: R,M,S,I

lähteet:

Mäkelä Simo (toim.), 2000. Vaala - Oulujärven pitäjä. Encyclopedia Vaalaensis -pitäjäntietosanakirja. Vaalan kunta.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Salmela ja Salmenkorva**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-405-6-48 ja -6-43
kylä/k.osa: Oterma
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1918-1944
ajoitusselite: Salmelan päärakennus 1920 ja Salmenkorvan 1877
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:
Maisemallisesti ja rakennushistoriallisesti edustava pihapiiri, jossa on kaksi suurta talonpoikaista taloa.

Salmelan tilan pihapiirissä on 1920-luvulla 1880-luvun hirsistä koottu päärakennus, raunioitunut kivinavetta vuodelta 1884, aitta-suolaluhti vuodelta 1856, riihi, talli-viljankuivaamo, talli-riihi, sauna ja maakellari. Tilakeskuksen tuntumassa Otermantien varrella on vanha tervahauta.

Salmenkorvan päärakennus on vuodelta 1877. Rantapolun varrella kolme pikkuaittaa: vaateaitta, vilja-aitta (1805) ja kala-aitta sekä luhtirakennus. Salmenkorvan rantaniitty on luokiteltu maakunnallisesti merkittäväksi perinnebiotoopiksi.

historia:
Salmelan tiedetään olleen kruununtalona vuoteen 1848 saakka, jolloin se lunastet tiin perintötaloksi. Kukoistukseensa talo nousi Virkkusten suvun ansiosta 1890-1920-luvuilla. Peltoala moninkertaistui ja kartano rakennettiin uusiksi. Isäntä Samuli Virkkunen tunnetaan myös tervanpolttajana. Hänen poikansa Heikki kehitti Salmelan harjoittelu- ja mallitilaksi 1920-40-luvuilla. Salmelan luhdissa pidettiin näihin aikoihin myös kauppaa. Salmenkorva erotettiin omaksi tilakseen 1950-luvulla.

Salmelaan rakennettiin 1970-luvulla uusi suuri navetta.

arviointi:
MRKY2015: R,M,S

lähteet:
Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Alassalmi**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-18-2
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1809-1863
ajoitusselite: luhti ja päärakennus 1800-luvun alku, pirtti 1930, navetta 1956
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Kauniilla paikalla Oulujärven länsirannalla sijaitseva pihapiiri, jonka vanha päärakennus periytyy 1800-luvun alusta ja sen pirtti vuodelta 1930. Alassalmen luhti on niinikään 1800-luvun alusta ja navetta vuodelta 1956.

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Linnala**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-34-10
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: päärakennus 1870-luku, kivinavetta 1850-luku, jyväaitta 1880-luku
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Pienimittakaavainen entinen metsänvartijantorpan pihapiiri kallioisella kumpareella Oulujärven rannalla. Pihapiiriin kuuluu 1870-luvun päärakennus, 1850-luvun kivinavetta, riihi, kala-aitta, lammasnevetta, pihasauna, 1930-luvun lautarakenteinen aitta ja maakellari. Paja on pihapiirin ulkopuolella. Linnalaa pidetään Säräisniemen arvokkaimpana perinnepihana.

historia:

Paikalla on ilmeisesti ollut asutusta kauan, koska paikka on otollinen järviliikenteelle. Kaisa ja Heikki Huovinen, joka toimi myös metsänvartijana 1861-72, ostivat Linnalan 1854. Linnala määrättiin metsänvartijan torpaksi 1861. Nykyinen asuinrakennus rakennettiin entisen kivisen lisäksi 1871. Vuonna 1936 Linnala lohkaistiin perintötilaksi.

lähteet:

Lea Lehtovuori 3.12.2016

Mäkelä Simo (toim.), 2000. Vaala - Oulujärven pitäjä. Encyclopedia Vaalaensis -pitäjäntietosanakirja. Vaalan kunta.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Ojala**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-408-22-11
kylä/k.osa: Säräisniemi
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: asuinrakennus, jyväaitta ja talliluhtirakennus 1800-luku
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Metsänvartijan tilan pihapiiri, jossa 1800-luvun asuinrakennus, jyväaitta ja talli-luhtirakennus. Metsänvartija on asunut pihapiirissä vuoteen 1959 saakka.

historia:

Ojala on alunperin ollut Veneheiton Pohjan tilan torppa, joka myytiin 1892 valtiolle metsänvartijan torpaksi.Torpasta muodostettiin vuonna 1938 perintötila metsänvartija Kalle Karjalaiselle.

Syksyllä 1900 torpan pihapiirissä oli asuinrakennus, vuoteen 1892 mennessä valmistunut kivinavetta ja 1871 mennessä rakennettu tuulimylly.

lähteet:

Mäkelä Simo (toim.), 2000. Vaala - Oulujärven pitäjä. Encyclopedia Vaalaensis -pitäjäntietosanakirja. Vaalan kunta.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

Säräisniemi - kirkon kylä, 2006. Dokumenttikirja Säräisniemen kylästä. Toim. Matti Haataja. Säräisniemen Kyläyhdistys ry.

kohteen nimi: **Suutarinkylän entinen kansakoulu**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-409-8-59
kylä/k.osa: Veneheitto
tyyppi: opetus ja koulutus
ajoitus: 1945-1974
ajoitusselite: koulu 1950, talousrakennus 1956
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Maisemallisesti merkittävä ja rakennustavaltaan harvinainen 1950 valmistunut betonitiilirunkoinen isohko koulurakennus. Rakennusten tiilet tehtiin paikanpäällä.Pihapiirissä on lisäksi vuodelta 1956 periytyvä tiilirunkoinen talousrakennus, johon kuului navetta. Se oli viimeinen opettajan luontaisetupalkkauksen takia koululle rakennettu navetta koko maassa.

historia:

Koulutoiminta aloitettiin Veneheitossa vuonna 1913 ja oma koulutalo saatiin
kylälle 1916. Kylän väkimäärän ollessa suurimmillaan 1950-luvulla, Veneheiton kylällä toimi kolme täydellistä kansakoulua, pääkylän lisäksi Nuutilassa ja Suutarin kylässä.

Koulun toiminta lakkasi keväällä 1981.

arviointi:

MRKY2015: R,M,S

lähteet:

Mäkelä Simo (toim.), 2000. Vaala - Oulujärven pitäjä. Encyclopedia Vaalaensis -pitäjäntietosanakirja. Vaalan kunta.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

kohteen nimi: **Veneheiton rukoushuone**

kunta: Vaala

kiinteistötunnus: 785-409-14-12

kylä/k.osa: Veneheitto

tyyppi: uskonnon harjoittaminen

ajoitus: ei määritelty

ajoitusselite: 1934

arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Näkyvällä paikalla kylätien varrella sijaitseva 1930-luvun rukoushuone, jonka erityispiirteinä ovat kirkkosalin goottilaistyyliset ja asuinhuoneiden jugendhenkiset ikkunat. Rukoushuoneen suunnitteli Siikajoen Uittokanavan hoitaja, rakennusmestari Einari Rautio. Pihapiirissä on lisäksi puurakenteinen piharakennus.

historia:

Veneheittoon rakennettiin vuonna 1934 puinen 100-paikkainen rukoushuone, joka luovutettiin Vaalan seurakunnalle kirkoksi vuonna 1951. Parikymmentä vuotta sitten seurakunta luopui tästä kirkostaan, sillä sen käyttö oli vähentynyt maaltamuuton vuoksi.

arviointi:

MRKY2015: R,M,S

lähteet:

Mäkelä Simo (toim.), 2000. Vaala - Oulujärven pitäjä. Encyclopedia Vaalaensis -pitäjäntietosanakirja. Vaalan kunta.

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.

http://www.reijoheikkinen.fi/kainuu/111.htm (28.4.2016)

kohteen nimi: **Välitalo**
kunta: Vaala
kiinteistötunnus: 785-409-62-0
kylä/k.osa: Veneheitto
tyyppi: maa- ja metsätalous
ajoitus: 1864-1917
ajoitusselite: vanha asuinrakennus 1880-luku, luhti 1800-luvun alku, neljä pikkuaittaa 1800-l. alku
arvottaminen: maakunnallisesti arvokas

kuvaus:

Tyylillisesti ehjä talonpoikainen pihapiiri, jota ympäröi hoidettu viljelymaisema. Pihapiirissä on vanha asuinrakennus 1880-luvulta, luhti ja neljä pikkuaittaa 1800-luvun alusta, kivinavetta vuodelta 1920, 1962 valmistunut uusi päärakennus ja kaksi Ylitalosta siirrettyä jyväaittaa.

historia:

Välitalo, entinen Kirjavala, on vanha perintötila ja maakirjatalo. Vuonna 1634 Heikki Kirjavainen perusti tilan, joka sittemmin jakaantui veljesten kesken ja näin muodostuivat Ylitalo, Välitalo ja Karppila.

Piharakennuksia on kunnostettu 2000-luvun taitteessa. Alimmat hirsikerrat on uusittu ja aittoja on nostettu. Pihapiiriin on siirretty aittoja Ylitalosta.

arviointi:

MRKY2015: R,M

lähteet:

Siipola Pirjo, 2002. Vaalan kulttuuriympäristöohjelma. Alueelliset ympäristöjulkaisut 205. Kainuun ympäristökeskus.